SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

BROJ 28 GODINA II | Adresa uredništva i administracije: Francuska 7 — Telefon: 28-098 | BEOGRAD, UTORAK, 12 JUL, 1949 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM | PRIMERAK 3 DINARA

UZ PETU GODIŠNJICU
PRVOG KONGRESA KULTURNIH I JAVNIH RADNIKA HRVATSKE

Jože HORVAT

Govoreći na Petom kongresu KPJ o zadacima Partije u odnosu na kulturu i umjetnost u razdoblju stare Jugoslavije — drug Đilas je rekao: »Partija je tek u periodu pred rat počela sistematski da izgrađuje svoju liniju po pitanju kulture i da svoju politiku u oblasti kulture postavlja kao nerazdvojivi dio borbe za oslobođenje narodnih masa«, i dalje, »Borba Partije na kulturnom sektoru prije rata jedan je od osnovnih razloga što je relativno velik broj kulturnih radnika učestvovao u narodno-oslobodilačkoj borbi i što je većina naše inteligencije ostala vjerna narodu u vrijeme od 1941 do 1945 godine«.

U ovih nekoliko redaka sažet je put koji su prešli napredni kulturni radnici — oni istinski umjetnici — čija stvaralačka djelatnost bijaše oduvijek usmjerena najplemenitijem cilju: oslobođenju čovjeka od društvenih okova koji sputavaju.

U uslovima nacionalnog potlačivanja i besprimjernog ekonomskog izrabljivanja stare Jugoslavije — najtalentiranija naša pera, najvrijedniji majstori naše likovne umjetnosti, najplodniji naši kulturni radnici kretali su se desetljećima u čarobnom krugu dugova, bolnica, zatvora i groblja. Pa ipak vršeći nesebično i savjesno svoju dužnost, umjetnici i kulturni radnici dolazili su po logici svog vlastitog poziva u trajne i nepomirljive sukobe s vladajućim poretkom. Onoga časa kada je naša Partija, pod vodstvom druga Tita, postavila svoju politiku u oblasti kulture »kao nerazdvojni dio borbe za oslobođenje narodnih masa« — tim časom bio je određen i jasno zacrtan težak no slavan put, kojim su pošli brojni javni i kulturni radnici naše zemlje. Kad su došli dani odlučnih bitaka, teški dani Oslobodilačkog rata — naši su narodi, zahvaljujući svojoj Partiji, imali u redovima kulturnih radnika znatan broj veoma uglednih i vrijednih trudbenika umjetnosti i nauke, koji su od prvoga dana stavili sve svoje umne i fizičke sposobnosti u službu oružane borbe protiv okupatora i domaćih izdajica.

Sjedinjeni s Partijom i cijelim narodom — vršeći svoju dužnost kao kulturni radnici i sinovi svoje zemlje — na tom putu su pali iz Hrvatske: August Cesarec, književnik, Ivan Goran Kovačić, književnik, Ognjen Prica, novinar i publicista, Otokar Keršovani, publicista, dr Pavao Markovac, muzičar, dr Božidar Adžija, publicista, Grgur Karlovčan, književnik, Hasan Kikić, književnik, Veselin Masleša, publicista, Ivan Lozica, kipar, Stevan Galogaža, književnik, dr Branko Ivakić, publicista, Janko Raduša, glumac, Safet Krupić, publicista, Ivan Rajn, slikar i mnogi drugi.

Na oslobođenim područjima, od 1941, narod je požudno upijao prve elemente nauke i kulture, savladavao pismenost i smjelo usvajao kulturna dobra. Neprocijenjivu zaslugu u širenju prosvjete i kulture izvršile su jedinice naše Narodno-oslobodilačke vojske i partizanski odredi. To je i razumljivo s obzirom na duboko revolucionarni i demokratski karakter naše Armije. Novi organi narodne vlasti — narodnooslobodilački odbori, organizirali su na oslobođenom i poluoslobođenom području raznoliku djelatnost, među kojima je briga za nauku i kulturu zauzimala vidno mjesto. Eto nekoliko podataka o širini i intenzitetu kulturnog života na oslobođenom području republike Hrvatske. Godine 1944 mi smo na oslobođenom području imali 1.051 osnovnu školu s 53.847 polaznika. U tim školama podučavalo je 1.700 učitelja. Godine 1943 formiran je kulturno-umjetnički otsjek pri ZAVNOH-u, koji je izvršio izvanredno važnu odluku u organizaciji kulturnog života. Pod njegovim rukovodstvom razvili su značajnu djelatnost muzičari (Bombardeli, Devčić, Diklić, Hatze, Hercigonja, Zlatić i drugi) i likovni radnici (Šimaga, Šestić, Mraz, Rajzer, Agbaba, Detoni, Prica itd). Nekoliko kazališnih družina, napose Centralna kazališna družina »August Cesarec (u kojoj je radio i zaslužni naš narodni umjetnik August Cilić i redatelj Đoka Petrović) upoznavali su borce i narod sa scenskom umjetnošću. Naša nakladna djelatnost zaslužuje posebnu pažnju. Desetak novina i listova (»Naprijed« — »Vjesnik« — »Srpska riječ« — »Slobodni dom« — »Žena u borbi« — »Narodni vojnik« — »Narodna prosvjeta« — »Jež« — itd.) pored raznih brošura i knjiga s područja društvenih nauka i beletristike — čije su naklade dostizale nekoliko hiljada primjeraka — govori rječito o presudnoj ulozi koju je izvršila štampa u toku minulog rata. Rad naših književnika (Dončević, Franičević, Rarković, Kaštelan, Štambuk, Marinković, Vitez itd.) u velikoj mjeri pridonio je tome. Po značaju, opremi i kulturno-historijskoj vrijednosti treba ovdje istaći izdanje »Jame« Gorana Kovačića s ilustracijama Zlatka Price i Ede Murtića, linoreze Vanje Radauša i Marijana Detonija, izdanje pjesama Vladimira Nazora, te od marksističke literature izdanje »Historije SKP(b)«, i »Osnovi lenjinizma«.

Sve ovo, iako značajno, ne odražava u potpunosti bogatstvo našeg kulturnog života na oslobođenom području u Hrvatskoj.

Godine 1944 razvijaju se sve odlučnije borbe za konačno oslobođenje naše domovine. U takvoi situaciji sazvan je Prvi kongres kulturnih i javnih radnika Hrvatske.

Sazivački odbor u kome je bilo tako značajnih imena iz našeg života kao što su Vjekoslav Afrić, glumac, Antun Augustinčić, kipar, dr. Vladimir Bakarić, publicista, Marijan Detoni, slikar, dr. Mladen Ivković, publicista, Vjekoslav Kaleb, književnik, Vladimir Nazor, književnik, Vladimir Popović, pjesnik, Marijan Stilinović, publicista, Vanja Radauš, kipar, Ivo Tijardović, kompozitor i drugi, — upuito je poziv svim kulturnim i javnim radnicima i sazvao Kongres, koji se uskoro održao u oslobođenom Topuskom, od 25—28 juna 1944. Na tom Kongresu uzeo je posredno i neposredno učešće zaista veliki broj kulturnih i javnih radnika Hrvatske. Prisutni su stavili sebi u zadatak da jasno odgovore na brojna pitanja koja su se nametala s obzirom na poseban položaj u kome se nalazila zemlja i kulturni radnici u njoj. Među tim pitanjima sazivački odbor naročito je naglasio slijedeće: »Koja je zadaća umjetnosti i nauke u sadanjem zbivanju, koje su se stvaralačke mogućnosti očitovale u narodnom ustanku, kako će se sprovesti organizacija kulturnog rada, da on obuhvati po prostoru i sadržaju sve manifestacije oslobodilačke borbe, i konačno kako će se provesti cjelovitost teorije i prakse, po kojoj će se aktivizirati stvaralačke snage našeg naroda« (Iz proglasa sazivačkog odbora).

Nema nikakve sumnje da je saziv Kongresa i njegov rad prelazio okvire naše republike iako je sazvan kao Kongres kulturnih i javnih radnika Hrvatske. To dokazuje, među ostalim, i svojim prisustvom predsjednika AVNOJ-a drug Ivan Ribar, pretstavnik srpskih javnih i kulturnih radnika drug Moša Pijade, pretstavnik Crne Gore drug Marko Vujačić, te pretstavnik Slovenske Osvobodilne fronte, drug Jože Rus.

U trodnevnom radu, Kongres je iscrpio postavljene zadatke. Rezultat tog rada, kao i cjelokupan Kongres, bili su od ogromnog značaja za daljnji aktivitet kulturnih i javnih radnika na oslobođenom kao i na okupiranom području. Ostat će historiji i budućim pokoljenjima da u cjelosti ocijene Partiju i narod koji su u teškim danima Oslobodilačkog rata smogli snage, da tu, usrijed najtežeg ratnog pustošenja, održe trodnevno savjetovanje pjesnika, književnika, muzičara i likovnih radnika, kipara i glumaca, novinara i publicista, arhitekta i profesora, kojima cilj bijaše samo jedan: pomoći narod u borbi, ostvariti slobodu i time stvoriti sve uslove za svestrani razvoj umjetnosti, kulture i nauke.

Od tih dana, pa na ovamo, dogodilo se mnogo toga. Prije svega, uspješno smo dovršili rat i ostvarili novu državnu zajednicu, Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju — bratsku zajednicu ravnopravnih naroda. Pod mudrim vodstvom naše Partije i druga Tita, narodi naše zemlje izgrađuju socijalizam i svakodnevno poboljšaju svoj život. Radni narod naše zemlje ostvaruje svoje najsmjelije snove — ostvaruje Titov petogodišnji plan. U tom planu umjetnost i kultura, nauka i prosvjeta zauzimaju počasno mjesto kao što i počasno mjesto u našoj stvarnosi zauzimaju pravi narodni umjetnici. Stubokom se izmjenio ekonomski i društveni položaj umjetnika, zauvijek su nestali dani poniženja i sramne oskudice. Dovoljno će biti ako spomenem da je u prošle dvije godine, dakle 1947 i 1948, za kulturu i prosvjetu u području NR Hrvatske utrošeno 513,790.000.— dinara, samo iz republikanskih izvora, dok je stara Jugoslavija za te iste potrebe osiguravala bijedne svote, nevrijedne spomena. No ni brojke ne govore sve. Da bismo ocijenili sav preobražaj koji je izvršen i koji se dalje vrši na tom polju, potrebno je prije svega naglasiti prelaz svih kulturnih dobara u ruke radnih masa. Zahvaljujući činjenici da je sva materijalna i tehnička baza kulturnog života u rukama naroda (kina, kazališta, štamparije, galerije, muzeji, akademije, nakladni zavodi, tvornice papira itd.,) mi smo već danas postigli u toj oblasti takove rezultate o kojima su još jučer mogli tek sanjati najnapredniji umovi naših naroda. Smatrajući da su te činjenice manje više svima poznate — za ilustraciju navodim tek jedan, karakterističan primjer: prema statističkim podacima iz stare Jugoslavije u godini 1938 štampano je 1.057 knjiga. Godine 1948 u republici Hrvatskoj štampano je 1.200 knjiga. Dakle, prošle godine štampano je samo u našoj republici više knjiga nego u cijeloj Jugoslaviji 1938-e godine.

I ne samo po kvantitetu nego i po sadržaju i po formi mjenja se karakter djela naših umjetnika, naše kulture uopće. Mi već danas jasno uočavamo prve elemente nove socijalističke kulture. Socijalistički realizam nije više nedostiživa težnja naših umjetnika. »Socijalistički se realizam u književnosti može pojaviti samo kao odraz činjenice socijalističkog stvaranja, koje pruža radna praksa. Može li se takav realizam pojaviti u našoj književnosti? Ne samo da može, već i mora, jer činjenice revolucionarnosocijalističkog stvaranja kod nas već postoje, a njihov broj stalno raste. Mi živimo i radimo u zemlji gdje podvizi »slave, čast i herojstva« postaju činjenice toliko svakodnevne, da mnoge od njih ne bilježi čak ni štampa.«

Premda su ove riječi Maksima Gorkog, zabilježene u razgovoru s mladima godine 1934 — ipak one izvanredno ocrtavaju i današnje naše stanje. Pod vodstvom naše Partije u uslovima koje razvoju umjetnosti i nauke pruža socijalizam, mi ćemo sve brže izgrađivati novu kulturu, osloboditi naš narod mraka i nepismenosti, i za vječnu svojinu predati mu dragocjene tekovine iz oblasti umjetnosti, nauke i kulture.

Prvi kongres kulturnih i javnih radnika održan je u jeku žestokih borbi za oslobođenje naše domovine. Pet godina nakon toga, na dan kad se sjećamo tog Kongresa naš se narod nalazi u žestokim bitkama za ispunjenje našeg Prvog petogodišnjeg plana, u jeku odlučnih bojeva za izgradnju socijalizma u našoj zemlji.

Prije pet godina, naša je mala zemlja, u srcu neprijateljskog tabora, branila čast porobljenih naroda; danas brani čast slobodnih naroda i bije tešku bitku za ravnopravne odnose među socijalističkim zemljama, nasuprot amoralnih teza i postupaka informbiroovskih klevetnika.

Prije pet godina, pored ostalih kulturnih radnika Jugoslavije, i kulturni radnici Hrvatske, na svom Kongresu digli su svoj glas protiv nasilja i bezakonja fašističkih zločinaca. Danas oni dižu svoj glas protiv informbiroovskih sablasti, koji pod maskom tobožnjih prijatelja naših naroda ugrožavaju cjelovitost naše socijalističke domovine, pokušavaju razbiti bratstvo i jedinstvo naših naroda, negiraju našu kulturu, falsificiraju našu prošlost.

Prvi kongres kulturnih i javnih radnika Hrvatske pretstavljao je značajnu mobilizaciju u borbi protiv smrtnih neprijatelja naših naroda. Sjećanje na taj značajan događaj neka bude mobilizacija kulturnih i javnih radnika protiv novih potpaljivača rata — angloameričkih imperijalista, neka bude mobilizacija naših snaga u borbi protiv informbiroovskih shvatanja, protiv informbiroovskih metoda, protiv svirepe i zločinačke djelatnosti koju pod zastavom Informbiroa razvijaju međunarodni avanturisti, revizionisti i dezerteri revolucionarnog, socijalističkog fronta.

I na kraju — govoreći o kongresu kulturnih radnika Hrvatske iz 1944 — osjećam potrebu, i dužnost da pomenem čovjeka koga danas nema među nama, no koji je veoma zaslužan za održanje Kongresa makar je tek djelomično sudjelovao u njegovom radu. Riječ je o velikom pjesniku i rodoljubu Vladimiru Nazoru.

Bio je u blizini mjesta gdje se održavao Kongres, spremio se na nj, no zbog zdravlja morao je svoj put odgoditi. I tako na otvorenje tek što nije stigao, a danas, na petogodišnjicu Kongresa — tek što nas je ostavio. Nažalost zauvijek. Pa ipak, i onda i sada on nas je lišio prava da govorimo o njegovoj otsutnosti, a još više da govorimo o njemu bez njega. Ne mogavši stići na Kongres, uputio mu je pismo koje je završio riječima: »U čvrstom uvjerenju da će vaše nastojanje biti klica naše nove preporođene kulture, najsrdačnije vas pozdravlja i želi vam svaki uspjeh vaš sijedi drug — Vladimir Nazor.

Danas njega opet među nama nema. No kao i onda njegova je riječ ovdje. Pjesme »Rusija majko« i »Osamljen dub« rječita su svjedočanstva o velikom pjesniku, vjernom sinu svoje domovine, koji je do posljednjeg časa stajao na braniku naših naroda, istine i pravde. Takav služit će za primjer budućim pokolenjima, pjesnicima i umjetnicima napose.

»Živimo u dane kad se zbivaju stvari još neviđene... Pjesma, kip, slika, muzika, glumačka igra, recitacija, pjevanje itd. — snažna su sredstva i u svrhu borbe, osobito kad ih nose krila prave umjetnosti... Ima zbivanja u povjesti ljudskoj kad se pravi umjetnik prometne u borca. Sramota je kulturnom radniku koji se u pravi čas i tom svome pozivu ne odazove!« — To su riječi Vladimira Nazora koje je uputio svim kulturnim i javnim radnicima, pozivajući ih na Kongres. I danas — boriti se protiv informbiroovskih kleveta i laži, boriti se protiv informbiroovskih metoda i postupaka, nije više samo zadatak državnih i partijskih funkcionera, te kulturnih radnika komunista i partijaca. Nemilosrdni progoni nepokolebljivih revolucionara u zemljama narodne demokracije, posljednji zločini u Albaniji, sramna izdaja koja je izvršena nad našim životom u Koruškoj — sve to obvezuje danas svakog čovjeka, umjetnika napose, na odlučnu, svestranu i nepoštednu borbu protiv svega onog što pretstavlja Informbiro.i svega onog što je s njime u vezi. To od nas traži ne samo naša savjest; partija, u ovome času to od nas traži domovina i narod kome pripadamo.

Gostovanje Ljubljanske drame u Beogradu

Jovan POPOVIĆ

Gostovanje Ljubljanske drame u Beogradu, od 1 do 3 jula, s dramom I. Cankara »Sluge« i komedijom A. S. Gribojedova »Teško pametnom«, nije bilo samo jedna od manifestacija povezanosti nacionalnih kultura naroda socijalističke Jugoslavije, jedna od onih međurepubličnih razmena umetničkih ostvarenja i iskustava koje su praksa naše kulturne politike. Ovo je gostovanje kvalitetom rezultata postalo kulturni događaj općejugoslovenskog značaja. Dostignuća do kojih se Ljubljanska drama uzdigla u slovenačkim razmerima, pokazala su se i van tih užih razmera, u glavnom gradu FNRJ, kao visoka dostignuća, kao uspeh jugoslovenskog pozorišta. Pretstava Cankarevih »Slugu« po približavanju istinskom scenskom realizmu može da bude pouka i potsticaj za ostala pozorišta Jugoslavije.

Ako je pretstava Gribojedovljeve komedije »Teško pametnom«, prikazane u Beogradu prvi put i to u dobrom poetskom prevodu J. Vidmara, pokazala stilsko jedinstvo kroz sve likove i scene, bez obzira na to da li je interpretacija teksta i likova potpuno adekvatna, pretstava Cankarevih »Slugu« u režiji Slavka Jana pružila je dosad najčistijega Cankara, takoreći otkrila snažni realizam ovog društvenog kritičara i borca, te je Cankarev tekst kroz realističnu interpretaciju sinuo jasnim sjajem, u kome se gube sitne romantično-simbolične senke i izvesna poetizirajuća opterećenja govornog teksta a dolazi do punog izražaja duboka istinitost sadržaja.

Sem toga, na sceni beogradskog Narodnog pozorišta potvrdio se ansambl Ljubljanske drame kao harmonično jedinstven, visoko disciplinovan i ujigran ansambl, kao ansambl koji nije samo zbir glumačkih talenata sposobnih za uživljavanje u tekst, za transformacije, za kreiranje likova i stvaranje adekvatnih odnosa na sceni, nego kao umetničko telo koje u celini pretstavlja kvalitet.

Ističući da je režija Slavka Jana verna autoru, da je pretstava građena na onim naprednim polaznim tačkama s kojih danas određujemo vrednost umetničke veličine i društvenog značaja Cankarevog dela, slovenački kritičar Drago Šega pisao je, povodom premijere u Ljubljanskoj drami, u »Književnim novinama« od 15 marta ove godine:

»Biti veran autoru u »Slugama« utoliko je više na svom mestu, što je baš ova drama bila ono Cankarevo delo koje su pre rata, ne samo u našoj publicistici, nego i na našoj pozornici najmanje razumeli i koje je bilo najsamovoljnije tumačeno. U prvom delu drame satirični elementi bili su doterani do one krajnje granice gde već počinje neozbiljna lakrdija; a ova se u drugom delu iznenada izvrgla u tragediju, koja je svojom mističnom atmosferom opominjala više na liturgiski obred nego na pozorišnu pretstavu. Na taj način se Cankarevo delo raspalo na dva dela, gde glavni junak Jerman u drugom delu prividno opovrgava ono za šta se u prvom delu borio. Izbrisana je bila centralna ideja drame: vera u pobedu revolucionarnih snaga, vera u pobedu radničke klase, koju drama ispoveda jednakom snagom i doslednošću na svome početku kao i na svome kraju; bio je izbrisan tragični nastavak drame koji počinje već u prvom prizoru i koji se organski penje uporedo s razvojem dramskog zbivanja i priprema Jermanov konačni sukob između njegove dužnosti prema društvu i dužnosti prema majci; izbrisana je bila uloga onih prijavih zakulisnih sredstava borbe kojima se služi Župnik da Jermana baci na kolena; izbrisana je bila bitna okolnost, a to je da Jerman ne strada zbog svoje, nego zbog tuđe krivice. Zbog svega toga drama nije zazvučala onako kako je u svojoj jedinstvenoj nedeljivoj celini morala zazvučati: kao strahovita umetnička optužba i osuda buržoaskog društva koja rađa sluge ili pak od usoravnih ljudi stvara sluge silom, i koje na moralu robovanja čoveka čoveku zasniva svoju vlast«.

Pretstava koju smo gledali uverila nas je da su reditelj i glumci pokazali najveću vernost Cankaru upravo oživljujući one duboke realistične elemente koji su bitni u ovoj potresno istinitoj drami, napisanoj 1910, u jednom teškom periodu društvenog života Slovenije iz koga je Cankar video izlaz u pobedi revolucionarne klase. U pretstavi je sve motivisano, likovi žive u svojoj plastičnoj individualiziranosti, situacije su sugestivne, i čitava dramska radnja je jednovita, bez ikakve disparatnosti. Ova pretstava nas je još jednom uverila koliko je Cankar snažan dramski pisac, koliko on mogućnosti daje režiji i glumi za ostvarenje umetnički istinite slike koja optužuje i zahteva revolucionarnu izmenu društva. Ansambl Ljubljanske drame, pod rukovodstvom reditelja Jana, gradio je na tim mogućnostima, i izgradivši visoke scenske realizacije na tim mogućnostima teksta odužio se autoru.

Treba istaći da u pretstavi nema nepotrebnog šaržiranja likova, ni patetike u govoru i gestovima. Likovi su individualizirani sve do govora, replike odgovaraju upravo onim ličnostima koje su ostvarene na sceni na osnovu Cankarevog teksta.

Ubedljivo je dat prvi čin, kada seoska inteligencija očekuje rezultate izbora, i kada se besprincipijelni liberali srozavaju do beskičmenjaka saznavši da su u okrugu pobedili klerikalci iako su u selu pobedili liberali s jednim glasom većine. Iako je sam pisac sa strasnim prezirom slikao pretstavnike liberala a s gnevom klerikalce — koji su jednako nenarodni, na sceni ti likovi nisu ispali groteskne figure, nego su ubedljivi, bilo da je to razmetljivi liberal Komar (Pavle Kovič), bilo pritiskom reakcije utučeni Hvastja (Fran Lipah) koji posle pobede klerikalaca zahteva da ga Komar moli na kolenima za oproštenje i postiže to. Drugi čin, koji bi mogao biti karikaturalno groteskan zbog beskičmenjačkog metanisanja »liberalnih« učitelja pred Župnikom i Hvastjom, nije postao takav zbog uverljivo izgrađenih likova i odnosa.

U toj sredini od samog početka nenametljivo se a uverljivo ističe učitelj Jerman (Stane Sever), koji je nepokolebljiv i prema klerikalcima i prema liberalima i bori se za ljude, bori se da načini ljude od onih kojih su vladajući načinili sluge. Uloga borca za novo društvo, borca koji sam za sebe kaže da nema volje za mučeništvo a nema snage da bude junak — a ipak prima borbu jer oseća da mu je to dužnost, Stane Sever izgradio je do detalja, sa velikim registrom u osećanju i tonu, bez grubih efekata i bez patosa, ali s upornim intenzitetom. U liku Jermana nema disparatnosti i preloma ni kada on momentano klone u dilemi zbog umiruće majke, kada se oseća nemoćan i umoran i predaje borbu u ruke kovaču Kalanderu, govoreći da će te ruke iskovati svet. Diskretno intenzivan je Jermanov dvoboj s Župnikom, koga je Milan Skrbinšek prikazao kao pretstavnika vojujuće crkve, koji gazi preko svih prepreka a po potrebi radi glavnog cilja, vlasti, ne polaže mnogo na veru i slične akcidencije. Nadmoćnost u toj borbi, u kojoj Župnik hoće da ga baci na kolena ako ne drukčije a ono preko osećanja za umiruću a pobožnu majku, Sever postiže bez jakih tonova, jednim unutarnjim intenzitetom. Njegovo ponovo uspravljanje posle trenutnoga klonuća, kada ponovo prihvata borbu i doziva novi život, ne dolazi kao iznenadni preokret, jer je Sever uspeo da uveri gledaoce da Jerman ne može odustati od borbe.

Scena političkog sastanka u krčmi, koja se završava time da razjarena masa kidiše na Jermana i grupu socijalista da ih uništi, a kovač Kalander zaustavlja masu dignutom stolicom, vrlo je uspela scena masa, razrađena do pojedinca i do pojedinačnosti a potpuno celovita u scenskoj vrednosti. Treba istaći da ni kovač Kalander. (Janez Cesar) fizički džin a skromni uporni pobornik ideje socijalizma, nije ispao simbolična figura, iako je to mogao ispasti zbog malog broja revolucionarnih radnika prema likujućoj klerikalnoj masi.

Ono što u čitavoj pretstavi najviše impresionira, to nije samo dobra interpretacija pojedinih uloga i dobar odnos između likova, nego visoki nivo skupne igre, koji odaje i vrlo solidan ansambl i vrlo savesnog i snažnog reditelja. Iz niza glumačkih interpretatora pojedinih uloga treba istaći bar nekoliko, iako i drugi zaslužuju da se upamte. Bez trunke sentimentalnih šablona ostvarila je ulogu stare i bolesne majke Jermanove Marija Vera kroz mali broj scenskih pokreta i reči. Ančka Levarjeva, Mira Danilova i Vida Juvanova oživele su na sceni tri vrlo izdiferencirane učiteljice, od kojih Ančka Levarjeva tihu Lojzku koja pritiče kao saputnik i saborac Jermanu kada je on najviše razočaran i nesrećan. Izgrađeni su likovi upravitelja osnovne škole (Edvard Gregorin), lekara (V. Skrbinšek), pretsednika opštine (D. Zupan), pijanice Piseka (M. Bajc), ludog Nacea (N. Simončič).

Pored manjih zamerki koje bi se mogle učiniti i ovoj uspeloj pretstavi, jednu treba izneti: scenografija inž. arh. Viktora Molke odudara od realističnog stila pretstave, iako je interesantna. Realistički dekor, razume se, ne mora biti do pedantnosti podudaran s prikazanim mestom zbivanja, i ne treba da bude naturalistički »veran«. Ali remeti realistični stil scene ako pored toga što je kuća prikazana u shematičnom preseku, još i zavese padaju preko nagoveštenih zidova.

Slavko Jan, koji je režirao »Sluge« dao je kvalitetnu i stilsku interpretaciju Čackoga, kritičkog rezonera u komediji »Teško pametnome«. Čitava pretstava, koju je režirao B. Gavela, održana je u jednom stilu i dobra je po skupnoj igri, što naročito treba istaći kod trećeg čina, u kome je prikazano veliko mnoštvo gostiju na prijemu kod Famusova. Ograničenog i samouverenog, reakcionarnog aristokratu igrao je Stane Sever, interpretator Jermana, koji je iznenadio gledaoce svojom vanrednom sposobnošću glumačke transformacije u sasvim suprotne uloge.

Klasičnom komedijom Gribojedova, koja je sva u konverzaciji u stihovima, u finim karakterizacijama i replikama, Ljubljanska drama je pokazala da je na visini i kad daje komad za koji je potrebno oživeti tuđu sredinu jedne minule epohe i naći stil koji odgovara toj epohi.

Naša nova, socijalistička jugoslovenska kultura ne razvija se samo u jednom ili malom broju centara, nego je taj razvoj uzeo širokog maha. O tome je svedočilo i gostovanje trinaest provinciskih pozorišta Srbije u Beogradu, Ljubljansko pozorište, kao i Makedonski teatar, sem toga što su pozorišta republičnih centara još su i pozorišta sa specifičnim nacionalnim osobinama i posebnim jezicima. Kada Ljubljansko pozorište dostiže vrlo visoke rezultate, onda je to pobeda kako slovenačke tako i jugoslovenske kulture, isto kao što su uspesi Makedonskog pozorišta ponos nove jugoslovenske kulture. Naša socijalistička kultura s uspehom se razvija upravo na toj osnovi oslobođene individualnosti svakog od naših naroda. I na toj osnovi punog rascvata nacionalnih formi za socijalistički sadržaj naša nova kultura postiže onaj polet koji je karakteriše.

PISCU »MLADE GARDE«

O godišnjici naših ustanaka

Početnik ja sam, tek mrčim prste
plaho zatežem luk,
a ti si ratnik desnice čvrste,
prekaljen sijedi vuk,
pa ipak, druže, ne budi ljut
što mislim danas i na tvoj put.

Sad između nas kopaju raku
i dižu sivi plot,
daju nam dužnost naopaku:
u bunker — nasuprot.
A ti nam sakri žive i mrtve
i punim glasom — prećuta žrtve.

Koliko naših mladića pade —
ko da pogodi broj —
gardista mladih na hiljade,
drug im je Oleg tvoj;
a ti se nađe, sudija glavni,
da im grobove sa zemljom sravni.

Mnoge djevojke slisti u boju
čelična tuča gruba,
poneka liči na Ulju tvoju,
druga je Ševcov Ljuba.
Pa zašto srca majkama kidaš,
marame bijele s mogila skidaš?

Heroja nećeš zbrisati lako
dekretom niti mukom,
zarezan on je u srce svako
pažljivo, dragom rukom.
Ponos i tuga, u vječnoj smjeni,
čuvaju stražu besmrtnoj sjeni.

I čuj odgovor »naroda malog« —
to zbori zemlja moja:
uz našeg svakog junaka palog
slavimo Koševoja.
U srcu naših miliona
čuvamo Gardu Krasnodona.

Branko ČOPIĆ

SVE KAO U NEKOJ PRIČI...

Viktor CAR EMIN

Francuz Marsel Bulanže, d'Anunziov velik prijatelj, bio je sasvim na njegovoj strani i u pitanju Rijeke. U svojoj knjizi »Sa Gabrielom d' Anunziom« dao je široka maha svojoj privrženosti kvarnerskom »bilom gradu.« Na jednom mjestu pita Francuz: »Kome da se dosudi Rijeka?« I odmah odgovara: Italiji!

Glavni mu je argumenat ovaj: Jugoslaveni, narod eminentno ratnički, ne će biti u stanju da shvate harmoniju jednog dobro zamišljenog pristaništa, niti veličanstvene smjelosti nekog smionog morskog podhvata. Jugoslaveni nemaju inžinira... dok ih Italija ima na pretek. Slijedi dakle: Rijeka treba da pripadne Italiji!

Tako Francuz. Bilo je međutim i u nas, a ima i danas, malodušnika uvijek spremnih na sumnju i na kolebljivost, ima i skeptika, prostodušnih ali i zlonamjernih, koji će pred svakim poletnim, drskim zamahom udariti u svoje defetističke kukavičje žice, ne bi li u onaj divni elan unijeli svoju mračnu notu nepouzdanja i klonulosti.

Tako je od prilike bilo i odmah nakon oslobođenja, onog nezaboravnog mjeseca svibnja god. 1945. Kad su se skupine tih mlohavaca i gomilice zlogukih gavrana nagledale užasnog raspa i loma, što su ga naročito u riječkoj luci napravili anglosaksonski bombarderi i njemački lagumaši, zagraktale su unisono: — Pristaništa provaljena — sad su pod vodom, ulaz u luku zabarikadiran potopljenim lađama, a Kvarner, kolik je dug i širok, jedno je ogromno polje mina, što ih je s jedne strane, u vrijeme rata, posijao Talijan, a s druge — Nijemac. Takva je situacija danas! — grakću crni gavrani — a prognoza za budućnost: Proteći će osam, možda i deset godina, prije no što će u našu luku moći da uđe ili iz nje da izide neki brod, a trebat će još toliko vremena, dok se sve postavi u predašnje stanje. U vrijeme stare Jugoslavije za svaki se je kvar slao u Trst signal — SOS —, dojurile bi talijanske lađe za spasavanje i u nekoliko vremena sve je bilo u redu. Sad su vam tu na domah Englezi i Amerikanci, majstori nad majstorima. Njih zovite, pa da vidite čuda! — deru se malodušni, što ne mogu ili ne će da vjeruju u stvaralačke snage svojih ljudi. Čovjek pak, koji rukovodi našom sudbinom, Tito, određuje drukčije. Ni Englezi ni Amerikanci, već mi sami — svojim mišicama, svojom pameću! Posao ogroman i što je najteže — nedjeljiv. Ne vrijedi tu ono: najprije ćemo jedno pa drugo pa treće i tako dalje. Uprijeti treba u isto vrijeme, simultano. I upire se! Dizalice leže na tlu, oštećene, prelomljene, ali tu ima na hiljade ruku zdravih, snažnih, gvozdenih — i kameni se blokovi dižu sa morskoga dna i slažu u nove morske bedeme. I provaljeni gatovi rastu i rastu, na nekim mjestima već proviruju kroz pučinu, bjelasaju se, oko njih se igraju valići, nestaše se i pjene. Niču iz dna morskog pristaništa, u linijama besprijekornim, »u harmoniji dobro shvaćenoj.« Gdje je sada onaj Francuz Bulanže, da to vidi!

Istovremeno, uz obalu, u širini od dvije tri stotine metara, vade se mine, stvara se lađama put, pouzdan, po kome mogu da plove bez straha na opasnost od onih smrtonosnih sprava.

Kad se more uskomeša, osobito za jugovine, mine sa bližnjih polja otkidaju se same, ali na njih vrebaju mnoge budne oči, i čim se koja pojavi, već jure prema njoj naši hrabri »minolovci«, da ih rasprsnu ili na koji drugi način neškodljivim učine. Jednog dana, u blizini Preluka, doplutala mina do same obale. Još malo i tresnut će o kraj i od bližnje kuće ne će ostati ni kamena. Mladić jedan uočivši opasnost skoči u more, jednom rukom prihvati lanac, za koji je bila privezana mina, a drugom zapliva na otvoreno. Dotle dojurio iz Rijeke motor, pa ne prođe dugo i ona eksplozivna sprava odeva va u komade. I tako se ona morska napast od dana u dan sve više istrebljuje, a put, kojim e domaće i strane lađe da plove, sve se više širi.

E, ali naše domaće lađe ili su u rukama tuđim ili leže na dnu mora. Treba ih dakle izvući odanle, a to bogme nije lak posao. Da ih ronilac navreba, mora so spustiti do 40, 50 čak i preko šezdeset metara duboko. Kad stane nogama na tle uhvati ga vrtoglavica, no zato naš ronilac haje i ne haje, njemu je kao da se nahodi u Maksimiru ili negdje na Kalimegdanu. Potom dolazi ono najteže: dići brod na površinu. I to će našima za rukom poći. Ali gdje je onaj nevjerni Bulanže, da vidi, kako se to u nas vrši! Jer tu ne odlučuju sami naši vanredni inžiniri i ronioci, već i njihovi vješti, nada sve spretni pomagači. Njihovu umjeću kao i njihovim nadljudskim naporima treba da zahvalimo, što se te potonule lađe, jedne na druge, izvlače na površinu i kao podrtine povlače u brodogradilišta, otkle se malo zatim spuštaju opet u more, ali kao sasvim obnovljeni, blistavi transatlantici. Tih spasenih objekata morskih nabrojio sam do sada — 43! Da, ali naši ne grade samo na podrtinama. Tako je nedavno sa riječkog brodogradilišta spušten sasvim novi, od same naše građe sadjelan transatlantik »Zagreb«. Kako je na njemu sve harmonično, elegantno, a da me nije strah onih povampirenih, informbiroških gavrana, rekao bih i — koketno! Pa — nisu naši trudbenici krivi, što iz njihovih ruku izlazi — kao samo od sebe — sve fino, ljupko i nježno!

Uporedo s time obnavljao se, i danas se još obnavlja, razoreni grad. Na tlu do nedavno opustošenom, izrovanom — dižu se novosagrađeni radnički domovi, popravljene zgrade, škole, uredi, regrađene tvornice, uspostavljaju se mostovi, grade autostrade, uređuju se parkovi, nestaju stare, neprirodne granice, od dva-do juče — protivna grada stvara se jedan i sve u znaku bratstva i jedinstva kao u nekoj priči.

Kome nije još živ u pameti onaj svijetli dan, kad je k nama stigao drug Tito i probesjedio mnoštvu sa mjesta, što sada — kudikamo čvršće od negdašnjih mostova — spaja Sušak i Rijeka u jednu veliku varoš? S njime se našao i predsjednik Narodnog Vijeća Poljske, Boleslav Bjerut. Prije nego li će se vratiti u svoju zemlju, drug Bjerut nam je u svom oproštajnom govoru kazao: »Bratstvo i jedinstvo! Ovim geslom odjekuje cijela vaša zemlja, nema među vama nikoga, koji bi nastojao, da mu se suprostavi. Eto, to je u nama izazvalo radost i diviljenje prema vama braćo Jugoslaveni!«

Tako ste vi govorili 27 oktobra 1946. Tako ste vi govorili onda, brate Boleslave! Svjetli dani bili su oni!

A lijepi su bili i oni, kad sam mogao u svome stanu da dajem dobrodošlicu dragoj ruskoj braći, naučnjacima i književnicima kao Vsevolodu Višnjevskom, Valentinu Katajevu, Aleksandru Prokofievu i drugima, a navlastito predsjedniku Saveza sovjetskih književnika, Nikolaju S. Tihonovu. Novinarima na Rijeci kazao je Tihonov za mene, da sam pun žara poput starog vulkana, što neprestano izbacuje vatru. Tri vulkana, brate Tihonove, a ne jedan plamtjela su u meni u one dane! Jedan za druga Tita — što nam je zemlju očistio od mrskih okupatora. Drugi za Istru, što su je Titovi borci doveli u krilo Jugoslavije. Treći — za vas, braćo iz velike Sovjetske zemlje, i za onu lijepu sreću, koja nam je dala, da vas možemo vidjeti, čuti i pozdraviti tu na našoj dragoj istarskoj grudi.

Moja braćo daleka! Da mi vas je i sada, u ove tužne koruške dane, imati pod svojim krovom, pokraj sebe, oko moga maloga stola, pa da vas upitam: ama što ste ovo uradili, braćo-nebraćo! Znam, što vam je na jeziku. Onaj plan petogodišnji, silno djelo, koje — po vašem sudu — Jugoslavija ne će moći da izvrši. Ali — tako je sudio i onaj Francuz Bulanže. Sudio i ljuto se prevario. Vi pak se ne možete prevariti. Prošli ste našom zemljom uzduž i poprijeko pa ste se uvjerili, što sve može ovaj narod. Ne, vama se naš plan ne rači, imate zub na njega — zašto ne kažete to otvoreno? Zašto se sakrivate iza one vaše — bez zamjere — sulude rezolucije? Pa i onaj vaš informbiro. Zavukli ste se u nj kao u galiju neku, gdje ste izreda svi sami komandanti: admirali (jedan čak i u otrcanoj Hortijevoj uniformi) pa komodori, kapetani. Od mornara jedan sâm, jedan mali, bolje reći jedna »mala« — ova naša Jugoslavija. Ona je dobila »befel«, da služi u brodskoj kuhinji, da nosi samo svoje sirovine, da tovi galiju i njene svemoguće gospodare. Nato će ina »mala«: — Ne, drugovi! Ili sa svima ravna ili... Nije mogla da doreče, jer je uto onaj u Hortijevoj odori zgrabi za šiju i tresne preko ograde broda u more. Na galiji veselo klikovanje: — Gotova je! Izjest će je ajkule! Zaboravili su, da »mala« umije roniti i plivati. I zaista, ne potraja dugo i »mala« izroni negdje na otvorenom i zapliva dalje. Uhljebljenici na vašim radiostanicama, tovarišči moji, požurit će se, da jave svoiim telićima, kako je naša »mala« za ivala u imperijalističke vode. I opet jedna »biroška« laž, drugovi! »Mala« je zaplivala put svoje tvrde pećine, na kojoj će čekati — prvo: dok se duhovi, što ste ih nepromišljeno izazvali, vrate u svoja sotonska duplja i — drugo: da — kako nam je ono na samrti poručio naš besmrtni pjesnik Nazor — prođe sve — pa i taj ružni san.

JUBILEJ MOSKOVSKOG MALOG TEATRA

Kroz nekoliko meseci moskovski Državni akademski mali teatar slaviće 125 godišnjicu svog osnivanja. Taj jubilej biće svečano proslavljen u celom Sovjetskom Savezu. Već je obrazovan Svesavezni komitet za organizovanje proslave. U komitetu se nalaze najistaknutiji sovjetski pozorišni radnici, među kojima: Olga Kniper-Čehova, A. Jabločkina, E. Turčaninova, Ala Tarasova, E. Gogoljeva, T. Zujeva, M. Kedrov, K. Zubov, N. Mordvinov i dramski pisci Leonid Leonov i Nikolaj Pogodin.

NASKO AGANOV

TRI PESME O KINI

IZ DUBINE

Slobodo, tvoje silno bilo
ognjenim udarima
Istokom tutnji.

Talase je — brodolomne
diglo more
koje se od iskona
grčilo
u šutnji.

O, Žuto More zagrmjelo
i grunuli iz dubine
vulkani Kine.

ZORA

Širinama nedoglednim
u grmljavi plotuna
vâlja se lava.
S pôlja bitâka kroz tutanj
Kinu
zora
obasjava.

Već dvjesta miliona srca
po crvenim
zastavama
tuče.

I još ih toliko
krvareći,
dan noć
u susret slobodi
probija obruče.

ČOVJEK I SLOBODA

Ima li što bolnije
od zemlje kada u ropstvu gine,
kad djeca krzljava
kunu gorku
grudu domovine!

Ima li što draže
od srca poniženog
kada ognjeni
bič isuče
i u buni
tamničare za gušu
ščepa čovjek
rob do juče!

Ima li što radosnije
od života u slobodi
kada zemlja
pod rukama miliona
obiljem
rodi!

PROŠLA POZORIŠNA SEZONA U PARISKIM POZORIŠTIMA

Ako pogledamo prošlu sezonu pariskih pozorišta videćemo da se i na tom području vodila oštra borba između zdravih tradicija francuske drame i njenih današnjih pretstavnika s jedne strane, i egzistencijalista i drugih vrsta dekadenata, pa i import-američkih komada s druge strane.

Stari kolaboracionisti, koji su se posle trogodišnjeg sramežljivog čutanja prošle godine opet pojavili na pariskim scenama, i ove godine su zauzeli vidno mesto na repertoaru pozorišta. Tako je Saša Gitri i ove godine dao svoju premijeru. »Dve golubice« obradio je (Aux deux colombes) staru temu o tome šta se događa kada se jedan od bračnih drugova, misleći da je drugi poginuo, ponovo oženi, a onaj drugi se ipak vraća. Novost u Gitrievom komadu je u tome, da je žena ona o kojoj se misli da je mrtva i da se po njenom povratku problem rešava na taj neočekivani način što se muž rastavlja i od prve i od druge žene da bi se oženio trećom. I pored ovakvih silno »zanimljivih« novosti, komad nije imao mnogo uspeha.

Drugi kolaboracionista, Monterlan, dao je ove godine reprizu svoga komada »Ničiji sin« (Le fils de personne) u kome prikazuje oca koji je napustio svoju ljubavnicu još pre nego što je ova rodila, tako da svog sina upošte ne poznaje. Slučajno se susreće s njim kada dete već ima 14 godina i rešava se da detetu za ljubav primi na sebe ograničenja bračnog života. No dete ga razočara. Nije genije, nije nadčovek, nego sasvim osrednji dečko, te ga ponovo napušta, čak ga šalje u Avr gde je (sve se odigrava u početku okupacije) izložen smrtnoj opasnosti.

Sem ove reprize, Monterlan je dao i jedan novi komad. »Sutra će biti dan« (Demain il fera jour) u kome se nastavlja radnja »Ničijeg sina«. Ova se sada odvija neposredno pre oslobođenja, Giju, sin, je mladić pun elana i želi da učestvuje u ilegalnoj borbi, a otac, koji je uveden da će mu sinu ova puta sigurno poginuti, ne preduzima ništa da bi ga zadržao, jer se on sam ogrešio i sarađivao sa neprijateljem, te se nada da će mu se sinu za ljubav oprostiti. Šta je Monterlan ovim komadom hteo, da li je želeo da se sam opravda ili da pokaže podle motive uzvišenih akcija? Makako bilo, štampa je komad prilično hladno primila.

Ovoj porodici izdajnika, Gitria, Monterlana i drugih pridružio se je Kurcio Malaparte, Italijan po poreklu, autor dvaju komada igranih ove godine. Jedan od njih je aktovka iz Prustovog života (Du coté de chez Proust) sa kojom nije imao nikakvog uspeha. Premijeri drugog prethodila je, međutim, tolika galama, da su se direktori više pozorišta — u nadi da će doći do velike materijalne koristi — svađali, pa najzad i parničili za ovaj komad. Autor je sve uradio da ne bi razočarao publiku. Naređao je u svom delu sve one elemente za koje je mislio da će privlačiti gledaoce. Komad koji nosi neobično ime »Das kapital« u stvari nije biografija Karla Marksa. Autor uzima Marksa u jednom određenom trenutku njegovog života. Taj je trenutak 2 decembar 1851, tj. datum državnog udara Luj Napoleona. Marks, koji živi u Londonu, odbija da ode u Francusku da bi sa francuskim revolucionarima digao ustanak. Njegovo je rezonovanje da su buržuji izdali godine 1848 proletarijat i neka se sad sami bore protiv Napoleona. Za proletere je Napoleonov režim povoljniji, jer će brže dovesti do raspadanja kapitalističkog sistema. To je ustvari glavna tema komada. O ovom problemu Marks diskutuje sa raznim ljudima, sa revolucionarima, sa Englesom, sa nekim čudnovatim aristokratom itd. Da bi komad dobio i neku melodramatičnu notu pojavljuje se i neki čovek pod crnom maskom, koji je možda istoričar Mišle, a možda i veliki pesnik Igo i takođe poziva Marksa u pomoć. Najzad, da bi zadovoljio i ukus ljubitelja dirljivih scena, Malaparte je svemu tome dodao još i jednu scenu u kojoj Marks ispituje tri devojčice od deset godina, rudarske radnice, o uslovima njihovog života. Najveća »originalnost« Malaparta sastoji se u tome što je izmislio misterioznog sekretara Godsona (na engleskom božji sin). To je simbolična figura koja treba da pretstavlja ljudsku savest.

Malapartin komad, i pored burne reklame, posle kratkog vremena morao je biti skinut sa repertoara. Čak i najreakcionarnija kritika primila ga je bez oduševljenja.

Stari Pol Klodel, diplomata svih režima pa i Višia, klerikalac, koji je nedavno uzbunio naprednu francusku javnost jednom pesmom posvećenom ekspedicionom korpusu u Vietnamu dao je ove sezone dva komada napisana već ranijih godina.

»Podela Juga (Partage du Midi) tretira jednu strastvenu, sudbinsku ljubav, kao što je ljubav Tristana i Izolde, između jedne udate žene i jednog pobožnog askete. Obadvoje se bore protiv nje, jer znaju da ona vodi tragediju, i ako joj se budu jednom predali, moraće da prime na sebe sve, pa čak i najteži zločin. Napredna kritika oštro napada osnovne postavke problema, ali hvali dramatičnu snagu i formalnu savršenost komada. Druga drama Klodela »Tvrdi hleb« (Le Pain dur) uperena je protiv Republike. Klodel prikazuje u figuri Tirlira, pretsednika vlade Luja Filipa, jednu stranu lopužu plebejca, kome suprotstavlja plemenitost plemića. U ovo doba francuske istorije ne radi se, doduše, još o Republici, ali je Tirlir snabdeven svim karakteristikama kojima klerikalna reakcija ima običaj da obdaruje političare — republikance.

Na repertoaru su u lepom broju bili zastupljeni i egzistencijalisti. Tu treba u prvom redu spomenuti Albera Kamia, jednog od najistaknutijih autora ovoga pravca. Siže komada »Opsadno stanje« uzet je iz njegovog romana »Kuga« (La Peste). Režija je bila poverena poznatom režiseru Žan Luj Barou, koji zaslepljen obožavanjem snobova i svojim formalističkim tendencijama, sve više i više zastranjuje kada teži da da nešto novo. Tema komada je teror koji obuhvata grad i koji je autor simbolično pretstavio kao kugu. Kuga nosi uniformu hitlerovskog oficira, a njeni vesnici uniforme esesovaca. Mnoštvo detalja pomaže da se stvori atmosfera okupacije. Kuga je strašna, kaže Kami, samo za onoga koji se boji. Njena moć nestaje čim joj se neko odupre. Ali dodaje, da je u krajnjoj liniji svaki otpor uzaludan jer posle jedne kuge dolazi druga, i, da bi pokazao bezizlaznost i besperspektivnost ljudskog života, najpozitivnije lice njegovog komada, ono koje se žrtvuje za opštu stvar, na kraju završava samoubistvom.

Komad, koji je bio praćen Honegerovom muzikom, baletom i pantomimom, ipak je razočarao publiku, koja se brzo zasitila nejasnim i nameštenim simbolizmom.

Najplodniji dramski pisac egzistencijalista, Anuil, takođe je dao ove godine novi komad. Anuil u svome komadu »Ardela« prikazuje trulost jedne otmene porodice, ali ne kao društvenu kritiku, nego kao farsu. Farsa, međutim, skrene u dramu, jer jedino naivno pošteni, jedna grbava stara devojka i njen ljubavnik, takođe grbavi domaći učitelj, izvršuju samoubistvo.

Nasuprot, međutim, ovim plodovima dekadentne građanske kulture, na scenama pariskih pozorišta osećaju se i zdrave snage francuskog naroda. Tu su pre svega mnogobrojne nove inscenacije i reprize klasičnog repertoara, Molier, Marivo, Merime, na pozornicama najstarijeg i najslavnijeg francuskog pozorišta, Francuske komedije, kojom rukovodi Eme Tršar. A tu su i savremeni pisci, koji svojim stavom za vreme okupacije, svojom ljubavlju za napredak i mir i svojim umetničkim kvalitetima pretstavljaju svetlu stranu francuskog pozorišta.

Verkor je dao adaptaciju svoje novele »Tišina mora« (Le silence de la mer), koja je pisana za vreme okupacije, i tada umnožena u rukopisu, a koja je posle oslobođenja doživela 300 izdanja. U tom psihologističkom delu prikazan je jedan nemački oficir, ne tipa S.S., nego romantičan, dobronameran, kulturan Nemac, koji prilazi okupiranim Francuzima sa ljubavlju i koji veruje raznim zvaničnim frazama i lažima; međutim, pošto se uverava da su te fraze ciničke laži, ipak ne povlači iz toga konsekvence, nego disciplinirano ostaje na svom mestu i time prima na sebe još veći greh nego oni koji su slepi i ne vide zločinački put svoga rukovodstva.

U ovaj red pozorišnih komada spada i »Volturna« od jednog sasvim mladog autora Žana Fransisa Reja. Radnja ovoga komada odigrava se u Frankovoj Španiji. U zoru treba da bukne ustanak u celoj zemlji. Pod vođstvom Alavara 3000 republikanaca čekaju u Volturni zoru da bi počeli napad. Vlada je, međutim, poslala u Volturnu najjači puk svoje armije, Alvar to zna. On zna da on i njegovi drugovi idu u neizbežnu smrt. Šta sada da radi? Neće da izmeni zapovest, jer veruje da će njihova žrtva mnogo doprineti pobedi drugova u celoj Španiji. Napredna štampa, doduše, kritikuje izvesne slabosti i nesigurnosti mladog autora, koji još nema ni 23 godine, ali pozdravlja kao neobično dobar znak što se baš najmlađa generacija bavi tako ozbiljnim problemima.

U nizu ovih manifestacija napredne pozorišne umetnosti ne može a da se ne spomene davanje komada »Čudesna papudžika« (Le Savetierè prodigieuse) od Federika Garsie Lorke, španskog pesnika koga su ubili fašisti za vreme građanskog rata, »Proleće ljudi« koji obrađuje revoluciju 1848 godine, od Rože Garodia, dela Vildraka i Sipervijeja.

V. K.

Stendal u svetlosti problematike svoga vremena

KRATKE USPOMENE UZ „LISJENA LEVENA“

Ideja sreće nova je u Evropi.
Sen-Zist.

Molim da mi se oprosti što iznosim ovkao grube istine...
...Ali je pisac mišljeneja da, jedino izuzimajući junakovu strast, roman treba da bude ogledalo.
Stendal.

1.

Slučaj Stendala jedinstven je u istoriji evropske književnosti XIX veka. Ni jednom velikom piscu iz tog perioda — i on je neosporno veliki, ako ni za što drugo, a ono radi Crvenog i crnog, ili ako hoćete, možete birati, radi Parmskog kartuzijanskog manastira — nije se desilo ono što je se desilo Anri Belu, poznatom u književnosti pod imenom Stendal (ma da je za života upotrebio, po jednima, još 128, po drugom računu, 160 pseudonima), da se pred potomstvom njegov životni stav i njegove knjige, blagodareći komentatorima, toliko isprepletaju, njegova istina i njegova legenda toliko međusobno iščičkaju, da evo više od sto godina posle njegove smrti kako ni do danas ne prestaju da se oko njegovog imena vode polemike, da se dugo i naširoko razglaba svaki minut njegovog života i svaki redak koji je za života objavio, ili ostavio svojim famoznim nečitkim rukopisom, zabeležen u mnogobrojnim sveskama svoje književne zaostavštine. Do te mere to ide, da mu nekako ispadne da su njegove knjige i njegovi romani samo odlomci-podaci njegove autobiografije, a njegov život tek pravi roman koji on nije uspeo sam da napiše.

Više takvih knjiga i napisano je o Stendalu. Ima među njima i pokoje dobre. Jedna takva, možda i najbolja, prevedena je i kod nas: Tri boje epohe, u kojoj je Vinogradov pokušao da rekonstruiše onaj burni period u istoriji evropskog društva na početku prošlog veka i Standala u njemu. To je otprilike (oduzme li mu se samo suvišnog olova i podvučene mrgodnosti) lik tog retkog i izuzetnog čoveka, koji je napisao nekoliko

knjiga što se ubrajaju u najblistavija ostvarenja moderne evropske književnosti, i čiji je život ipak, u suštini, bio herojski — jer veran onome što je rekao još vrlo mlad o ulozi pisca, i što se u punoj meri odnosi upravo na njega: »Oni su husari slobode; oni su uvek u prvim borbenim redovima«, — ma da bolan život iza one ironične maske, koju je stavio između sebe i sveta Restauracije i Luja-Filipa, u kome nije mogao, nije hteo da se prepozna, duboko u sebi odan prvim herojskim godinama francuske revolucije i uporno sluteći da će nova nejednakost buržoazije, satkane iz novca na ruševinama Bastilje, biti jednog dana zbrisana novom Devedesettrećom.

Međutim, napisano je i brdo stranica, po kojima je rasuto more mastila gluposti, a često i gnusoba. I to je dolazilo kako od njegovih ljutih neprijatelja tako i od njemu naklonjenih komentatora i obožavalaca, jer je nesporazum, kako je on pisao odmah posle prvih reakcija na Crveno i crno (»pohvale i prigovori, koji ne vesele i koji tuku kao i pohvale na pogrešnu adresu«), ostalo da prati i dalje njegovo delo. Čovek bi ponekad da pukne od smeha kad čita šta se sve pisalo i piše o Stendalu i kako se celomudreno, doktoralno nameštено i bukvalno tupo tumače njegove britke i katkad dalekosežne izjave (često i samo šale), shvatljive tek u svetlosti njegove visprene, duboke i složene ličnosti. Iz dragocene činjenice što je Stendal više i potpunije nego li ijedan veliki pisac ostavio za sobom veliki broj zapisa o sebi i o svome delu, tako da nam je omogućeno da izbliza pratimo stvaralački postupak jednog od najvećih pisaca, mnogi komentatori izvukli su iz toga pogrešan zaključak i prema Stendalu postupaju kao prema krivcu na optuženičkoj klupi, i njegovu iskrenost i otvorenost shvatili su kao optužni materijal, te ga neprestano suočavaju sa njim samim, želeći da od njega izvuku priznanje ne znam kakve krivice, za koju ga oni stalno i proizvoljno optužuju. Otuda mnoge »studije« i »komentari« o Stendalu, pisani tom poznatom metodom cepidlačenja, liče na neprekidno podmetanje noge piscu i na neumorni lov na njegove greške i pogreške. Tako se dogodilo da su stranice i stranice takvih knjiga ispunjene nedotupavnim dokazima o Stendalovim, na primer, lažima, taštini, površnosti, cinizmu, protivurečnostima, itd., da bi se najzad posle 500 stranica in 8° donosili zaključci ovakvoga kova: »To je bio amater i fantast pre nego li umetnik, osobenjak pre nego li originalan pisac, piskarala a ne pisac.« i to samo zato što pokojni, mislim, gospodin Artur Šike »de l'Institut«, na primer, nije mogao duboko originalnu misao Stendalovu da sabije na Prokrustov krevet svoje nazovi-misli.

Ja nisam naveo ove reči jednog od biografa Stendalovih iz polemičkih razloga, već samo zato da bih ilustrovao kroz kakve se sve mutne oblake komentatorske fantazmagorije morao da probije pravi, istiniti lik Stendalovog umetničkog dela, jer su i na suprotnoj strani, na strani onih koji su visoko uzdigli Stendala, krivim razlozima tumačili njegovu veličinu, i za čitavih pedeset i više godina iskrivljavali njegovo delo i tupili oštricu njegove korozivne društvene kritike. Kad je, na primer, Ipolit Ten, koji je najviše učinio za posmrtnu slavu Stendalovu, govorio za njega: »najveći psiholog modernih vremena i možda svih vremena...« ili »O tome (tj. o Stendalu), ja sam kao Nestor, govorio bih godinu dana...« — pohvala koja potseća na Geteovu pohvalu o jednom drugom velikom piscu: **Chakespeare und kein Ende** — izricao je možda najveću pohvalu piscu Crvenog i crnog, ali iskrivljavao njegovo delo i njegov životni stav.

Istina, Stendalovi junaci ne prestaju da razgovaraju sami sa sobom i da sa sobom vode neprekidnu diskusiju. Tako Žiljen Sorel, tako Fabris, tako Lisjen Leven. Samo oni ne rade to zato što su zahvaćeni ne znam kakvom manijom introspekcije, samoposmatranja, psihologiziranja ili bolesnom voljom sekciranja samih sebe, radi nekih kontemplativnih ciljeva. Ne. To su mladi ljudi za koje iznad svega postoje lična hrabrost i apsolutno čisto osećanje sreće, gde jedino ne može da postoje obmana i pritvorstvo. Oni su u neprekidnom poletu akcije, oličenje energije i volje za životom, u lovu za srećom. Stendal je genijalno shvatio da su ta analiza, ta kritička radoznalost i ta unutrašnja budnoća sastavni deo akcije jedne ličnosti, jedan bitan momenat njenog razvoja, ali samo momenat, razrastanje njene životne energije i snalaženje sebe u sebi samom i u svetu. Svet koji opisuje Stendal to je svet koji je naučio da misli u racionalizmu XVIII veka i da oseća s Rusoom, a kome je revolucija omogućila da dela. Ta Stendalova »psihologija« daleko je od obične apstraktne psihologije, to nije delo pasivne kontemplacije, pitanje saznanja duševnih radnji kao takvih, već »psihologija u akciji« ako tako mogu da je nazovem, kontrola samoga sebe u delanju, proveravanju da li ta akcija odgovara ili ne odgovara onome kako su, u sopstvenim očima, postavili sebe pred sobom i svetom. To za njih nije pusta radoznalost, to je za njih životno pitanje. Ostavljeni sami sebi, oni nemaju druge dogme sem sebe, ni drugog oslonca, sem sebe. U tome je njihova tragedija.

To što Ten naziva »psihološkim otkrićem Stendalovim«, i što misli da mu daje pravo da ga naziva »najvećim psihologom modernih vremena a možda i svih vremena« ustvari su samo genijalna otkrića jednog nepogrešivog posmatrača svoje epohe i nenadmašan umetnički prikaz tog novog načina osećanja, mišljenja i delanja ljudi posle pada Bastilje, na čijim se ruševinama munjevitom brzinom stao da izgrađuje jedan nov svet. U sevtlosti problematike tog vremena, u tom procepu između starog sveta koji je zbrisan olujnim zamahom jakobinske Francuske i drugog novog sveta koji se izčauravao kroz vratolomne transformacije razmaha onih društvenih snaga koje je razdrešio slom starih stega, Stendalovo delo postaje shvatljivo, a i njegov život.

To je otprilike onaj isti svet buržoaske Francuske koji je Balzak tako snažno i istinito naslikao u svojoj Ljudskoj komediji i koji je i sam Stendal naslikao na isto tako snažan i istinit način u Crvenom i crnom i u Lisjenu Levenu. Ali šesnaest godina stariji od Balzaka, on ga je video u nastajanju, jer su to tačno one godine, kad je nicao novi građanski svet, svet koji je on video ne samo kao formiran, onako kako ga je video Balzak, već se, pred njegovim očima, stvarao, stvarali se novi društveni odnosi, nove privilegije, nove klase, pred njegovim očima, klasirali su se ljudi. Šesnaest godina, to je malo sa gledišta večnosti, ali je čitav vek za revolucionarne prelome. Stendal nije bio samo onaj koji je video Napoleona u svom njegovom sjaju njegove legende kao Balzak ili Viktor Igo (»Mi koji smo videli Napoleona«), on je gledao svojim očima i pratio svojim srcem kako od malog siromašnog potporučnika, ali umnog i hrabrog, postaje imperator Francuza i gospodar Evrope. I s njim čitav sloj ljudi, koji se prekonoć društveno uzdigao i bogatio, poričući istovremeno osnove na kojima su izgrađivali svoj život. Ako je Stendal gotovo do kraja svog života izjavljivao da je »Napoleon jedini čovek koga respektuje«, ne treba zaboraviti da je duboko u njemu mrzeo uzurpatora slobode. On je u njemu cenio »čedo revolucije« i nosioca slobode Evropskim narodima, ali ne i tiranina Francuske, a kasnije i Evrope. On je to više puta ponovio, i u tom njegovom dvojakom stavu prema Napoleonu nema nikakve njegove protivurečnosti; protivurečnost leži u samoj istoriskoj pojavi Napoleona. Ali ima jedna druga stvar, u kojoj je Stendal nepodeljen, i koja je izvorna tačka, nepogrešivi, reaktiv, žarka pozadina, na kojoj se za njega uvek ocrtavao novi buržoaski svet, to je Devedeset treća. To je jakobinska Francuska, Francuska Robespijera i Sen-Žista, vrhunac do kojeg se uspeo revolucionarni plamen, zapaljen 1789. Ona će suditi tom društvu. Da je ono ustuklo od tog najvišeg dometa revolucije, najbolje sudi strah od nje strah koji će, po utančanom društvenom čulu Stendalovom, čitav jedan vek, sve do Komune, klasirati kako ostatke starih privilegova-

1) Stendal: Lisjen Leven, izdanje »Kulture«, 1949.

Nad stranicama zbornika „Velika godina"

Za 7 jul, na osmu godišnjicu dana narodnog ustanka Savez boraca Srbije izdao je zbornik »Velika godina« u kome su sakupljena književna svedočanstva o početku ustanka u Srbiji 1941. Zbornik sadrži priloge J. Popovića, V. Petrovića, . Maksimović, D. Dudića, T. Mladenovića, R. Colakovića, O. Davića, B Copića, M. Panića-Surepa, O. Bihalji-Merina, Č. Minderovića, D. Kosti, D. Milenkovića i V. Dedijera. Pored književnih, objavljen je i niz istoriskih priloga Đ. Andrejevića-Kuna, P. Karamatijevića, V. Bulatovi i S. Nikolića.

Između korica Zbornika »Velika godina« sakuplieni su zapisi, pripovesti i pesme o prvim danima ustanka u Srbiji, o onim danima koji su, bemeniti budućnošću, ispunjeni teškim ali slavnim bitkama, pod slobodno razvijenim stegom Partije nagovešavali dolazak jednog boljeg doba na ovom delu sveta.

Jedan deo naših književnika, uprayo, oni koje je Partija napajala ljubavlju prema zemlji i narodu i sojila ih s narodom u nerazdvojnu celinu, pomogla im da nađu smisao i pravi put stvaralaštva upućujući ga na sudbinsko povezivanje s narodnim masama, shvatili su odmah da imje mesto u prvim borbenim redovima,da se i umetničkom rečju moraju priključiti oružju narodnih boraca. Oni su bili svesni da je to ujedno i najveći moralni zahtev, obaveza koja se pednjih postavlja kao pred istinske sinove zemlje i kao književnike, da u punom smislu reči — onako kako je to učio još Svetozar Marković — »pokrenuti deo naroda« (ovaj put deo već pokrenutog naroda), jer samo na taj način mogu da odgovore svom pozivu a njihova reč da odigra delotvornu ulogu u oslobodilačkoj borbi naroda. Osećanja koja su proživljala jedan deo naših književnika u tim istoriskim i velikim trenucima izrazio je J. Popović u svojoj pripovetci »Saputnici«.

»Kako su me poznavala sva njuškala — kaže na jednom mestu J. Popović —, bio sam ugrožen, a u odnosu prema pokretu, sad sam jedan od mnogih običnih boraca koji treba da zauzmu položaj u borbi. Nestrpljenje me je raspinjalo, kao da sam se pržio na tihoj vatri. Osećao sam kao neki stid što po Srbiji i Crnoj Gori već prašte partizanske puške, pa i u Beogradu svaki dan leti u vazduh jedan deo okupatorske mašinerije, — a ja još čekam odluku o sebi. Većina meni prisnih ljudi već je imala konkretne, velike i sitne, zadatke, a ja sam pisao pesme protiv Hitlera, šaljući ih krišom drugovima. Međutim sam znao da su u ovom času same pisane pesme neefikasne, da pesme treba glasno da odjekuju uz pratnju partizanskih pušaka«.

U ovim rečenicama sadrži se koncepcija o ulozi književnika, u revoluciji koju je započela naša Partija i određeno je njihovo mesto u procesu revolucionarne borbe naroda. Jedna od karakteristika naše Oslobodilačke borbe jeste i činjenica da je kroz nju opovrgnuto ustaljeno pravilo po kome kad topovi govore muze ćute. Govoru topova u njoj se pridružio i govor muza, umetnička reč zaoštrena je do ubojitosti oružja, koje je postigla svoju punu efikasnost zahvaljujući dejstvu partizanskog oružja.

Zbornik pretstavlja jednu celinu tako da se kroz prozne priloge i poezije može pratiti razvoj ustanka u Srbiji. Tu je pripovetka J. Popovića »Saputnici« u kojoj je prikazan odlazak u partizane iz okupiranog Beograda i prve akcije partizanskog odreda; u fragmentu iz dnevnika R. Čolakovića opisano je organizovanje partizanskih odreda, ljudi u odredima, borbena i rodoljubiva raspoloženja u narodu; u odlomku iz dnevnika D. Dudića, koji se odlikuje sadržajnošću i konkretnošću prikazani su partizani u borbama, u sukobima sa neprijateljem, izdaja četnika, kao i odvajanje poštenih i patriotskih elemenata iz njihovih redova i prilaženje partizanskim odredima, formiranje narodnooslobodilačkih odbora i njihovo funkcionisanje; iz dnevnika Vladimira Dedijera objavljen je deo u kome je dat momenat povlačenja iz oslobođenog Užica. Itd. Svi prozni i poetski prilozi hronološki poređani daju nam sliku zbivanja na teritoriji Srbije u sudbonosnim časovima po sve narode Jugoslavije. Oni su, bilo da imaju samo dokumentarni karakter ili da prelaze okvire dokumentacije dragoceni materijal za pravilno razumevanje najnovije istorije naših naroda, za dublje sagledanje procesa koji su se u njima razvijali i doveli ih do konačne pobede.

Svedočanstva koja su dali naši književnici o 1941, toj zaista velikoj godini, imaju danas, pored bogate dokumentacije kojom raspolaže naša Partija, jedan viši smisao i izvanredan značaj. Ta svedočanstva pretstavljaju još i dragocen prilog borbi naše Partije protivu kontrarevolucionarne rezolucije Informbiroa, protivu svih klevetničkih napada i nasrtaja na našu zemlju od strane državnog i partiskog rukovodstva iz Sovjetskog Saveza i zemalja narodne demokratije. Mnoga od ovih svedočanstava su danas još dragocenija jer su pisana u toku same Oslobodilačke borbe, pod najtežim uslovima, za vreme kratkih predaha između dva okršaja s neprijateljem, u potpunoj neizvesnosti, da li će uopšte ugledati svet jer je njihova sudbina često zavisila od sudbine samog autora. U svom dnevniku »Za Titom« Č. Minderović zapisao je:

»Već pada mrak. Još malo i više neću videti reči koje pišem.

Sa Cera još uvek, već ceo dan, tutnji teška artiljerija.

Vreme prolazi fantastičnom brzinom, najplodnije, najtužnije, najradosnije naše vreme. Nikada, nikada se to vreme više neće vratiti. Dalje, sve dalje, sve više, sve jače, sve burnije, sve silnije. Konj se propinje u galopu, griva mu viori na vetru, jahač leti — ništa ga ne može zaustaviti!«

Kroz ovu metaforu na kraju kojom je vreme, njegovo neverovatno žurno proticanje, dato u izvrsnoj komparaciji sa konjem i jahačem koji ture u galopu, kao da se čuje jedan potresni prizvuk bola što mnogo toga značajnog, dramatičnog, poetskog, iz revolucionarne borbe naših naroda nije moglo da bude makar zabeleženo a kamoli, potpuno umetnički uobličeno i dorečeno, jer treba ići »dalje, napred, sve dalje«; po unutarnjoj zakonitosti silovitog kretanja u borbi se ne sme računati na raspolaganje vremenom za pisanje, za stvaranje, u tu svrhu vreme se mora otimati od noći, od odmora, od sna, mora se tražiti i tamo gde ga nema, gde nije ostavljeno. Zbog kratkoće vremena mora se pisati sažeto, kratko, više u nagoveštajima nego punim dahom.

No, to snažno zamahnuto vreme, vreme ustaničke Srbije, probijajući se između busija, gazeći preko njih, preko bunkera, mraka i smrti, kroz krv i oganj borbe, donelo je do nas, zahvaljujući književnicima i njihovom samopregornom radu, potresna, svedočanstva o sebi, o svom revolucionarnom, brzom, zanosnom jurišu, o ljudima koji su na srcu nosili sudbinu i budućnost Srbije, o njihovim besprimernim herojskim odvizima, o tome kako su od običnih ljudi (kao što je Dragan Marković — »Gembeš« u priči J. Popovića, »Saputnici«, specijalista za borbu sa štrajkbreherima i policijom, kao što je seoska devojka Borjanka u istoimenoj priči V. Petrovića) postajali predani partizani, izrastajući kroz borbu u divne likove i primere narodnih boraca. Kroz priloge u zborniku odražava se lik rodoljubive Srbije onako kako ga je izvajala naša Komunistička partija. Naši pisci rekli su tu, kao svedoci, o velikim zbivanjima 1941 u nedrima Srbije, o onom što je prošlo ali što će kroz vekove svojom svetlošću prodirati i trajati, o onim slavnim danima kada je — kako je to u svojoj priči »Srbija« istakao B. Ćopić — »Partija podigla na noge butum Srbiju, zemlju plemenitu« i pokazala njenom narodu put zajedničke borbe naroda Jugoslavije, da zemlja bude slobodna i nezavisna, da ne bude sutradan plen imperijalista niti ma pod čijim tutorstvom, da može nesmetano izgrađivati svoj život na novim osnovama, na socijalističkim principima.

Svu težinu tog trnovitog puta, onako kako se ocrtavao maglovito i još neodređeno pred očima narodnih boraca, put kojim je krenula Srbija sa prvim oslobodilačkim pucnjima, kroz uzbudljive lirske akcente izrazio je Č. Minderović u dnevniku »Za Titom«:

»Pred nama je put, pred nama su dugi kišni dani, blatnjavi drumovi, krv i mozak drugova prosuti u blatu... Pred nama su beskrajni kišni časovi, pred nama je borba, borba Srbije, pred nama je budućnost Srbije, proleće Srbije. Biće duži časovi dok kiša pada, biće više uspomena kad se produže noći, biće bolniji snovi i snoviđenja u kišna, siva, mračna praskozorja jesenje Srbije. Ali pred nama, preda mnom je borba. Možda smrt. Borba, i sunce, i proleće koje čeka da procveta sa bezbroj cvetova. Poljsko cveće Srbije. U povlačenju iz Sarajeva za Užice, kroz kišu i tunele, pored bezbrojnih kolona nemačkih tenkova, gledao sam Srbiju kako se vuče, kako puzi po blatu, kako se previja kao zgaženi crv. Poljsko cveće Srbije. Kako intenzivno miriše pod nogama dok koračaš kroz noć livadama! Miriše na detinjstvo, na nešto sanjivo, neodređeno, bez imena. Na nešto što će tek doći.

Korak po korak nastupa narod. Napred. Uvek napred.«

Na putu koji je obeležila naša Partija, rodoljubiva Srbija našla je samu sebe, svoju snagu, svoj revolucionarni izraz kao nikad dotle. Zajedno sa bratskim narodima Jugoslavije, rame uz rame s njima, narod Srbije je u ritama, bos, uvređen, ali odlučan, nepokolebiv i ponosan, krenuo, oslobađajući se tiranije, u jedno bolje vreme. Narod Srbije pokazao je i dokazao na delu da nema ničeg zajedničkog sa porobljivačkom politikom velikosrpske klike. U svom srcu on je nosio jednu drugu, slobodarsku, revolucionarnu Srbiju, koja se bori za ravnopravnost u bratskoj zajednici jugoslovenskih naroda.

Pre osam godina narodi Jugoslavije su prvi u Hitlerovoj tvrđavi, u toj tamnici naroda, progovorili kroz oružje mržnjom na sramno ropstvo, svojim slobodarskim oružjem otvorili su vrata budućnosti, u socijalizam. Na tom samopregornom putu oni su upoznali sebe, otvorili su jedan drugom svoje srce, svoju dušu, krvlju cementirali bratstvo i jedinstvo, ispitali i proverili svoje ljude posvedočili na delu svoj patriotizam i duboka internacionalistička osećanja. Na tom putu, kojim je pošla i rodoljubiva Srbija, oni su podigli svoje snage do visine ideala za koje su kroz bezbroj rana krvarili. Partija je postala njihova svest i njihova savest, naučila ih je da je svaki ugnjeteni narod dužan da se vlastitim snagama bori za svoje oslobođenje. Oni su shvatili da slobodu treba osvojiti, ma po cenu najvećih žrtava, da sloboda nije nešto što jedan narod može pokloniti drugom.

Još 1941 naši narodi uzeli su sudbinu zemlje u svoje ruke, rešeni na sve da ne budu ničiji vazali. Još onda odlučivalo se o tome da li će našom zemljom ovladati svetlost Petoletke sa njenim hidrocentralama, gigantskim fabrikama, kolosecima, drumovima, seljačkim radnim zadrugama. U toj borbi narod Srbije odigrao je časnu ulogu.

Boreći se protiv izgradnje socijalizma u našoj zemlji ,derviši iz informbiroa neće da shvate da se naši narodi nisu borili zato da danas, žrtvuju svoju nezavisnost i slobodu, »da —kako je to na nedavnom velikom mitingu u Novom Sadu rekao drug Moša Pijade — skaču u usta jedne ajkule, da ih ne bi progutala druga.«

Antonije MARINKOVIĆ

OSMA SEKCIJA

Utisci sa Autoputa

Nada MARINKOVIĆ

Štab Osme sekcije smešten je u Medarima. Od stanice pa do Štaba ima jedan kilometar kroz polje koje razdvaja dva sela. Ivicom druma dud do duda, po putu polegla debela, siva prašina. Sparno je i vazduh prosto guši.

U štabu je već čekao drug Janez, student prava iz Ljubljane, koji će nas odvesti do logora 2. Usput, prolazeći kraj dobro ograđenih dvorišta iz kojih se naziru zabati solidno građenih kuća, on priča o osnivanju radnih zadruga u okolnim selima, o zajedničkim priredbama brigadista i zadrugara, o pomoći koju brigadisti ukazuju zadrugarima u radu na polju, popravci alata, učenju slova. S vremena na vreme zastaje, gleda zabrinuto u nebo i maše glavom: — Samo da ne padne kiša... To sam već nekoliko puta odjutros čula. Kiša je veliki neprijatelj radova na Autoputu. Jedan dobar pljusak odnese nekoliko sati rada, a ako pada dan-dva, propada čitava dekada.

I zaista, kiša je počela. Uporno je bockala mlakim, sitnim kapljicama. Za dvadesetak minuta od plavičasto-belo išarane mape neba, postalo je nepregledno sivo more. Svud u beskraj gusta sivina. Posle pet minuta, puteljkom kraj pruge koji se provlačio kroz njive, više se nije moglo ići. Popeli smo se uz nasip na kolosek i išli pragovima. Ubrzo je pljusak prošao i sunce granulo. Razgovor je oživeo:

— Veliki broj omladinaca i omladinki ide u privredu — priča Janez. — Sada svi posećuju kurseve koji ih upoznaju sa životom i radom na budućem poslu. Najviše odlazi u rudnike, tešku i laku industriju. Za mnoge ovaj dolazak na Autoput pretstavlja prekretnicu u životu. Eto, do nedavno na ovoj deonici bilo je oko 80 Šiptara. Ovde su naučili da čitaju i pišu. Mnogi od njih su prvi put seli u voz kad su dolazili na Autoput. Ovde su prviput videli bioskop. Sećam se kad je Halil na platnu spazio tenk. Skočio je i počeo da viče. Jedva smo ga umirili. S Autoputa je otišao u laku industriju i završio kinooperaterski tečaj! Sad, negde u Srbiji, pušta filmove...

Koračamo već pun sat.

Vlažna polja, pod bujnim zelenilom, protežu se u beskraj s obe strane pruge. Napred, u levom uglu, horizont zatvara šuma. Njena crna, čipkasta ivica jasno se ocrtava na svetloj pozadini neba. Iznad nje lebdi laki dim oblaka.

Približili smo se belo okrečenim barakama. Tišina. Brigada je još na radu. Odmorili smo se u logorskom parku, čije su leje prikazivale konture Novog Beograda i bile ukrašene imenom Tita. Sitno tucanom crvenom ciglom, oivičenom belo obojenim kamenčićima, omladinci su izvezli slova. Već se čuje brektanje buldožera s radilišta. Posle kratkog predaha pošli smo kroz šumu do dugo očekivane trase. Iz voza Autoput se ne vidi. Projektovan je tako da se ne dotiče ni pruge, ni varoši. Tu i tamo, iza prve okuke puta koji preseca prugu, u čestaru, radoznali pogled opazi samo logor ili jarbol na kome vijori zastava.

Koračamo puteljkom prokrčenim kroz šumu. Stari hrastovi speli su iznad njega svod od lišća. Pedesetak metara — i pred očima je pukla trasa Autoputa. Kao da je neko džinovskom rukom raspolovio stoletnu šumu, potisnuo je levo i desno po desetak metara, i neodoljivom snagom gurnuo napred — u nedogled. Duž trase, po deonicama, »jurišaju« čete brigadista. To je zaista pravi juriš. U trku, vukući za sobom kolica čiji su kaiševi zategnuti preko grudi, stižali su s nasipa i za tren se svrstavali u kolonu. Kad je trubač dao znak, iz stotinu grla zaorilo se složno »ura«, i dok si lupio dlanom o dlan, samo nekoliko zamaha lopatom, kolica su bila puna i letela prema nakolica. Brigadisti ne gube ni trenutsipu. Za nekoliko minuta odlazili su i vraćali se po osam, deset puta — zajapureni, razigrani, razdragani... Ponekom pod teretom puknu točkovi ka. Dok se ova ne oprave ili ne stignu druga, nose oni zemlju rukama — u naramku. Stani Slović, garavuši dugih vitica, spao je s kolica točak i otkotrljao se u žbun. Ona je zastala, samo za tren splela ruke u nemom očajanju, i odmah se okrenula nazad. Grumenje mirisne, masne gline pritisnula je na grudi i u trku ponela prema trasi. Trčala je zatim ponova — sve dok joj nisu opravili kolica. Ivicom nasipa lebdela je kao izvajana u bronzi.

Duž čitave trase, na širokom radnom frontu od Mitrovice do Ivanić-Grada, sada, između pljuskova, jurišaju brigade. Uz neprekidan rad, iz stotinu mladih grla, grmko se razležu uzvici: »Hoćemo li drugovi?« — »Hoćemo!« »Za koga? — Za Tita! Za koga? — Za Partiju! Za koga? — Za narod! Napred! Ura!« Neodoljivo se nameće misao o dubokoj i istinskoj povezanosti ovih mladih graditelja socijalizma i naših herojskih partizana koji su goloruki jurišali na neprijatelja i tako dolazili do oružja, tako stvarali Armiju i Novu Jugoslaviju .Isto oduševljenje i požrtvovanost, ista žudnja za pobedom.

* * *

Omladinci koji su se oko ponoći vratili s priredbe iz susedne seljačke zadruge, doneli su vest da se opet priprema kiša.

Devojke su se razbudile, posedale po krevetima i obgrlivši kolena, tužno gledale preda se:

— Upropastiće nam opet nekoliko dana...

Milja, glavna domaćica brigade, teši ih: »Ništa, radićemo po barakama. Čitaćemo, držati seminare i diskusije. A kad grane sunce — nadoknadićemo. Život omladinskih brigada ne sastoji se samo u kubicima i normama.«

Milja je seljanka iz okoline Užica. Uvek je užurbana i rado se smeje. Tada joj se pojave jamice na obrazima i celom licu daju nestašan izraz. Na Autoputu je naučila da čita i piše. Nije se zadržala samo na tome. Produžila je da uči. U brigadi, ona zna najviše pesama napamet. Nedavno su u njoj otkrili — pričaju nejne drugarice — talenat crtača. Obećava da će mi za uspomenu nacrtati nešto iz života njene brigade. Ovome treba dodati, da su besprekorna čistoća baraka i uredna odeća brigadista — njeno delo.

Njih tri su se skupile na mom krevetu. Slama prijatno miriše. Tu je i Stana Slović, moja poznanica s nasipa. Nju jedinu znam. Ostalima samo iz mraka čujem glas.

— Stana, daj onu tvoju mašinu da vidimo ovu novu kakva je.

Upoznale smo se na svetlosti šibice. Devojke pričaju o radu, životu u logoru, o sebi:

— Kada sam krenula na radne akcije — priča Stana Smiljanić — bila sam slabačka, jedva teret lopate da izdržim. Ojačala me fiskultura. Svako jutro bila sam prva u stroju za vežbu. Ih... — priseća se — kakva sam bila kad sam došla. Stidna, ni slovo da kažem a da se potpišem, ni to nisam znala. Ovde sam naučila da čitam, pišem, oslobodila sam se... Kao da mi je neko skinuo mrak s očiju i odvezao ruke. Ne plašim se više života i nekako sam sva postala radosna.

Stana Smiljanić je rodom iz sela Ljubiša. Nema ni punih sedamnaest godina a već je dvostruka udarnica. Sa svojom radnom trojkom prijavila se u rudarstvo.

— Iz Čajetine sam otišla — kaže druga Stana, Stana Slović. Bila sam još sasvim mala. Dotada sam služila kod gazda u selu. Poveo me drug Tito Zlatić. Znaš li ko je Tito Zlatić? — pita me s ponosom. — Višestruki udarnik, sve su novine pisale o njemu. Prvo sam bila kurir na pruzi Šamac—Sarajevo, a kad sam ojačala pošla sam na radilište.

— Njena trojka svaki dan prebacuje normu za 120%. Stana je naš ponos, — kaže, grleći je, njena imenjakinja Stana Smiljanić.

— I šala i razgovor — dodaju druge.

— Latinicu sam naučila za dvaest dana, — zaustavlja ih Stana smatrajući da je ovo važnije — i sad vodim folklornu grupu.

Stana se takođe javila za rudarstvo ali je brigada odredila za stočnu farmu na Zlatiboru.

— Idem na moj Zlatibor — sanjalački govori ona i u mraku sijaju njene krupne oči. — Tamo sam nekad čuvala tuđe ovce i tukli su me kad bi se koja zagubila. A sad... sad ću pomagati u vođenju farme. Naučiću devojke iz sela svemu što su mene naučili, a sama ću se truditi da naučim još mnogo. Skoro je došla od kuće Radojka — govori već sasvim tiho — i priča da je farma prava milina. Velike zgrade, sve sja od čistoće... Nekad smo mleko sirili u drvenim čabricama. Tamo imaju mašine, stočnu ambulantu, veterinare...

Napolju kiša istrajno pada i ujednačeno dobuje po krovu barake. Sliva se niz prozore i šumeći teče olucima iskopanim duž drvenih zidova.

— Padaj, padaj samo... — ljutito šapuće Stana — pobedićemo mi i tebe.

— Je l' jurišem? — pitam.

— Jurišem! — kroz smeh odgovaraju sve tri.

* * *

Posle podne je proglašavanje udarnika 43 Hrvatske, triput udarne brigade, S polovine kreveta svukli su ćebad i slamarice. Kao pozorišne galerije omladinci su načičkali oba sprata. Na kraju klupe sedi ćutljiva, zabrinuta žena. Došla je da vrati kući svog trinaestogodišnjeg sina, koji je s omladincima iz sela odbegao na Autoput.

— Nisam mogla da spavam — priča, milujući pogledom bucmastog mališana, nedaleko od nje, na čijem se preplanulom licu ne primećuje baš nikakvo kajanje. — Brinula sam kako mu je ovde.

— Pa, eto, videli ste da je dobro. Ima da jede koliko hoće a rad mu neće škoditi.

Ona s odobravanjem klima glavom uvezanom u crvenu maramu.

— Jest, videla sam... Spava u čistom a i dobro ih vaspitavaju. Ali, šta ćeš, majka sam...

Omladinci pevaju. Snažna pesma ispunila je baraku zatalasala vazduh u njoj i udvostručila udare srca Gore, s kreveta »uča« diriguje široko razmahujući rukama. Zasukao je rukave sivobele prugaste košulje i savesno se uneo u svoj posao. Toplo i skladno njiha se kroz polutamu barake poznata dalmatinska melodija.

Razgovaram s brigadistom N kolem Kantarevićem čije grudi krasi pet udarničkih značaka i orden rada

— Kako si ih zaslužio? — pitam, pokazujući blistavi ukras na njegovim grudima.

— Ovu — za krčenje šume. Obarao sam stabla, — šireći ruke, obeležava veliki krug — ovolika su bila. Ovu drugu dobio sam u Psunju. Znaš za kamenolom Psunj? Nekadašnje žarište Oslobodilačke borbe u Slavoniji. Rušio sam stene za izgradnju Autoputa. Evo ovu, dobio sam za Vranduk. Ovu... čekaj ovu... Ne sećam se više. — Zadovoljno se smeje pokazujući široke bele zube.

Kiša još uvek pljušti. Omladinci pevaju. Duž zidova barake vetar zvi-

(Nastavak na četvrtoj strani)

nih slojeva tako i nove, kako u Francuskoj tako i u drugim zemljama.

Sliku tog straha od jakobinaca u još feudalnoj Italiji tada, podrivenoj novim idejama, Stendal je dao na šekspirovski jednostavan način u Parmskom kartuzijanskom manastiru:

»— Hoćete li verovati, govorio je grofici jedan putnik, da noću, na trećem spratu svoga dvorca, koji čuva osamdeset stražara, dozivajući se svaki četvrt časa čitavom rečenicom, Ernest IV drhće u svojoj sobi. Iako su sva vrata zatvorena sa deset brava, a susedna soba i više njega i ispod njega pune vojnika, on se boji jakobinaca«.

A tako je bilo i širom cele meternihovske Evrope, u svim dvorovima.

U Lisjenu Levenu isto tako, količinom tog straha meri se veće ili manje nazadnjaštvo svih tih legitimista i umerenjaka, pa i ponekih republikanaca, a isti je i strah i buržoaske i bankarske Julske monarhije od te iste Devedeset treće, i ogleda se u strahu od radnika, na koje pucaju luj-filipski prefekti, očekujući svoja unapređenja, jer je to, ona dobro oseća, najavljivanje nove Devedeset treće.

Stendalu je bilo jedva deset godina 1793, kad je pala glava Luja XVI i počeo onaj sudbonosni period Francuske revolucije oličen u radu »Odbora javnog spasa« U svojoj knjizi uspomena, Život Anri Brilara, Stendal priča kakav je odjek taj događaj ostavio na njega:

«Kuća (njegove porodice) zatrese se od poštanskih kola koja su dolazila iz Liona i Pariza.

— Treba da odem da vidim šta su uradila ona čudovišta. reče moj otac ustajući.

»Nadam se da su nad izdajicom izvršili smrtnu kaznu«. pomislio sam. Zatim sam razmišljao o krajnoj različi između mojih osećanja i očevih. Ja sam nežno voleo naše regimente. koje sam viđao kako prolaze trgom Grenet s prozora moga dede, i ja sam sebi pretstavljao da je kralj želeo da ih tuku Austrijanci. (Vidi se, da iako sam bio star jedva deset godina, nisam bio tako daleko od istine.) Ali ću priznati da je bio dovoljan interes koji su pokazivali za sudbinu Luja XVI monsinjor veliki-vikar Rej i ostali popovi, prijatelji porodice, pa da ja želim njegovu smrt... Šta je vredeo život jednog izdajnika koji je mogao putem jednog tajnog pisma da učini da se pokolje jedna od onih lepih regimenti koje sam viđao da prolaze trgom Grenet. Još ga vidim, u redengotu od belog mekog flanela koji nije bio skinuo da bi otišao na dva koraka od kuće.

— Svršeno je, reče s dubokim uzdahom, oni su ga ubili.

Bio sam obuzet jednim od onih najživljih osećanja radosti koje sam ikad imao u životu. Čitalac će možda pomisliti da sam svirep, ali takav sam bio u desetoj godini, takav sam u pedeset drugoj«.

Ono što je važno u ovom tekstu, to nije toliko pitanje veće ili manje vernosti ove Stendalove uspomene iz detinjstva — ja verujem u njenu autentičnost jer znam koliko neizbrisivi i duboki mogu da budu utisci u detinjstvu — već to što se on identifikuje, u trenutku kad piše, 1835—36, u svojoj pedeset drugoj godini, sa osećanjima svojih iz Devedeset treće. Drugim rečima, Stendal želi da nam pokaže da ostaje veran svojoj mladosti, koja je bila ozarena, i za ceo život, plamenom revolucije.

Ima u Lisjenu Levenu jedna rečenica, koja, čini mi se, baca svetlost na problem koji je mučio Stendala, i koji je pokušao da reši u svojim knjigama: »Ti toliko hrabri Francuzi, čim se obogate, počinju da osećaju strah!«. Njegovo društveno iskustvo, izvučeno iz posmatranja posle — revolucionarne Francuske pokazalo mu je kako je nov buržoaski poredak umeo da samelje heroje, putem društvenog uzdizanja i bogaćenja, pretvarajući ih u njihovu suprotnost: u kukavice, podlace, verne podanike, najpre, imperatora Napoleona, zatim Luja XVIII, Karla X, itd. Pegla raznih režima, koje je nova vladajuća klasa, u preuzimanju svoje vlasti, redom uspostavljala, ostavljajući za sobom kao stare izanđale rekvizite nade koje je revolucija probudila u svetu, prelazila je preko njih i glačala ih za svoj novi buržoaski poredak.

Herojska su vremena bila prošla. Ima dubokog žaljenja za njima u Stendalovom kriku: »Srećni su junaci koji poginuše pre 1804!« (Lisjen Leven). To je bila godina krunisanja Napoleona za cara. A kad je i poslednji privid veličine Francuske s padom njegovim, bio iščezao, Stendal je opet bio pošao put Italije. Srećne uspomene iz mladosti vezivale su ga za tu zemlju: u njoj je bilo bar manje arivizma, hipokrizije, taštine, laži, više strasti, neposrednosti, osećanja dostojanstva i težnje za slobodom. Postojala je istina Austrija, ali je bilo i pesnika, koji su se poput Silvija Pelika, borili za slobodu i radi nje trunuli u kazamatima. Čovek kao Stendal tu bolje diše. Gledati u Francuskoj kako se ljudi prevrću kao golubi prevrtači, menjaju zastave, kape, uverenja... Ne. Više je voleo da se posveti svom davnašnjem snu: umetnosti i književnosti. Pisati. I to je jedan način borbe. Tako je nastalo nekoliko knjiga: o slikarstvu, o muzici.

Kad se opet pojavio u Parizu, bilo mu je skoro četrdeset. Treba se boriti. Čovek kao on i ne može bez toga. U Italiji, da; ali njegovo mesto borbe bila je ipak Francuska. Boriti se onda za novi književni pravac, romantizam, to je za njega isto što i boriti se za slobodu. Kad u francuskom romantizmu opaža crte misticizma i konzervativizma, on kida s romantičarima. On pretpostavlja Beranžea gospodinu Šatobrijanu, i to je jedan podatak o njegovom slobodoumlju. Napisaće knjigu O ljubavi. Nije li on sledbenik prosvetitelja XVIII veka. Opisivaće proces kristalizacije ljubavi, ali će istovremeno njegov budni duh netremice promatrati jednu još sudbonosniju kristalizaciju: formiranje novog francuskog društva. To nije ono društvo koje se nazrelo u zori slobode. To mu se ne sviđa, taj buržoaski poredak, zasnivan na privilegijama istina, ne više po rođenju i prvorođenju, već na novcu. To mu se ne samo ne sviđa, to mu je mrsko; ti novi oblici života na koje pada senka starih, nove laži, ta građanska parlamentarna demokratija, ta tada mnogo hvaljena američka demokratija bakala i pastora, koju mu opisuje kao ideal, a koja je za njega samo sitničarsko, tupo, neherojsko, bez veličine, puno laži i hipokrizije društvo. To je vladavina osrednjosti ravna vladavini izlapele samovolje. I još usto, ta građanska parlamentarna demokratija puca na radnike, kao što puca i danas. Šta je tu ostalo od slobode. bratstva, jednakosti? Isti jaz nejednakosti dubok i surov. Ozakonjeni haos, zakon prašume i novca. Sav zvaničan vidljiv politički život Francuske usredsređen je na to: kako sačuvati interese dve stotine hiljada privilegovanih od eventualnih napada tridesat miliona francuskog naroda, koji traži svoje pravo na život, kad je očigledno jasno da su interesi trideset miliona francuskog naroda kudikamo preči od interesa dvestotine privilegovanih. To duboko oseća i zna Stendal, taj skeptik, cinik, prevrtljivac itd., kako ga već sve nisu nazivali, i jasnije no ikad u doba »slavnih julskih dana«. Zato je i mogao, kako se to obično kaže, od jedne obične sudske hronike da stvori svoj roman Crveno i crno, jednu od najvećih knjiga XIX veka, I nekoliko godina kasnije, kad piše Lisjena Levena.

Pada u oči da sva tri velika romana Stendalova kako Crveno i crno i Parmski Kartuzijanski manastir, objavljeni za njegova života, tako i Lisjen Leven, koji je, prekinut i nedovršen, ostao u rukopisu i objavljen prvi put tek 1894, imaju za glavne ličnosti mlade ljude, kojima on pripisuje, po njegovom mišljenju najlepše ljudske osobine: mladost, čednost, smelost, hrabrost, inteligenciju, ustrćptalu osetljivost, i onaj smisao za sreću, koji je jedino dobro ljudi, po njemu, ljudi bez vere u boga i bez šuplje nade na nebeska blaženstva. S jedne strane, kroz te ličnosti, na početku obično još netaknute životom, kroz njihove sveže oči, on posmatra društvo svoga vremena, njegova protivurečja, njegovu apsurdnost, nečovečnost, buržoasku tupost i kratkovidost, a s druge strane, u njima slika čoveka onakvog kakvog ga je on želeo, kakvog ga je on hteo, kakvog ga je možda i video u herojskim vremenima revolucije, čoveka koga bi neumoljivi društveni mehanizam ili smleo ili odbacio. To je otprilike čovek onakav kakvog su ga videli Renesansa i XVIII vek, izbacio onaj moderni društveni pokret građanstva u njegovim udarnim revolucionarnim usponima, koji će potkopati temelje feudalizma i verske dogme. To, mislim, treba da znače Stendalove reči: «Pisac je mišljenja da, jedino izuzimajući junakovu strast. roman treba da bude ogledalo«.

Ništa nije tačnije, dakle, od onog što je pisao Gorki o romanu Crveno i crno:

»U romanu Crveno i crno Stendal je prikazao dramu protivurečnosti između ličnosti i društva«.

U krajnjoj liniji, to je predmet i ostala dva Stendalova romana, jer slično Žuljenu i Fabris i Lisjen završavaju porazom: manastir, to je živa smrt, a za Fabrisa ona je stvarno i vrlo brzo došla, a nezavršavanje Lisjena Levena, pokazuje samo da Stendal i njega vidi u bezizlaznoj situaciji: ili bekstvo iz života. ili kompromis sa buržoaskim društvom, što je, po Stendalu, isto što i moralna smrt.

Stendalovi romani to su, s jedne strane, svirepo istinite slike građanskog društva njegovog vremena, a, s druge strane, tragedija mladosti, u krajnoj liniji, tragedija čoveka, kome, integralnom bez poraza njegove ličnosti, nema mesta u klasičnom društvu. Niko nije tako istinito izrazio da i najboljima u jednom nesavršenom društvu, da bi jednostavno živeli, ne ostaje ništa drugo do ili borba protiv njega, ili unakažavanje svoje ličnosti. U tom smislu njegovi romani su i poslednji granični izraz onih najboljih htenja koje je probudio XVIII vek, i Francuska revolucija, da bi ih odmah obmanula, jer je ona bila samo smena vlasti jedne klase drugom, umesto da bude oslobođenje.

Međutim, Stendal je nosio u sebi snažnu veru racionalizma u progres čoveka: sa koliko uverenja, jasnoće misli, kao niko u njegovo vreme, on se obraća budućnosti! On nije nazreo konture budućeg društvenog razvoja. Niko ne može da pređe granice svoje epohe. Ali on veruje u takozvane niže slojeve naroda, u kojima vidi duboke skrivene energije i istinske strasti. Lisjen Leven, ta satira aristokratskog društva koje se buržoazira i buržoazije koja konačno teži aristokratskoj polituri, satira ustavne monarhije i građanske parlamentarne demokratije, gluho je prožeta bunama radnika. On očekuje nove revolucionarne oluje, one su mu, milije od ustajale bare građanske demokratije, koja je ustvari samo vladavina novca.

Njegovi junaci su u neprekidnom »lovu za srećom«, ali je on jasno uvideo da je taj »lov« jalov u društvu nejednakih, u društvu koje počiva na privilegijama.

Izlaza Stendal nije našao. Jedan čovek ne nalazi izlaza izvan društvenog razvoja. Nezadrživim razvojem istorije našli su ga baš oni radnici, čiju je potmulu bunu osluškivao, našao ga je proletarijat, koji je, na jednom delu sveta, već srušio poslednji jaz nejednakosti među ljudima, da bi ostvario uslove za sreću svih, sreću koja može da postoji kao njihovo zajedničko dobro, ili da ne postoji.

Jedan čovek ne može da pređe granice svega doba. Ali se ljudi razlikuju širinom svojih vidika. Za njih, njihova epoha dopire dotle dokle ide njihova moć shvatanja i mogućnost delanja. Zato nam je Stendal danas blizak, blizak svojom strašću i svojom verom u lepotu [illegible]

Dušan MATIĆ

PRVI DOGOVOR

Gojko BANOVIĆ

Pet časova popodne, a njih nema. Upravo, sedmorica su došla, ali to je suviše mali broj da bi se poveo razgovor o stvari radi koje je sastanak sazvan. Jedan među njima, koji se dovezao biciklom, pravda seljake time što nemaju satova, a drugi opet kaže da oni neće s njiva dok mrak ne legne po selu.

Ovi što su stigli u dogovoreni čas posedali u hlad pod rascvalom lipom, puše i sećaju se rata. Jedan duva u otvorenu kutiju da mu se duvan malo odvlaži i tako secka svoju priču o dvema krmačama koje je sa svojim sinom gonio jedne zimske noći odavde iz Lozničkog Polja u Bosnu, za partizane.

— Do Drine su išle k'o na korito, ali na Drini da vidiš moje muke i nesreće. Neće na led, neće da im platiš. Priđu vodi, njušnu led, pa natrag, k'o da i' neko za rep povuče. I još rokću, seme im se zatrlo.

Seljak onda pošalje dete kući svog kuma, koji je takođe radio za partizane, po torbicu kukuruza, a on ostane kod krmača. Mali se vrati, i otac krene polako preko Drine prosipajući kukuruze po ledu za sobom, krmače za njim, a mališan za krmačama, kao zaštitnica. Tako pređu na bosansku stranu.

— Tebi se zamalo krmače ne oteše, a ja sam vola preveo preko Drine, vola, druškane!

Stigoše još petorica, među njima i jedan visok mršav čovek tankih žutih brčića, s nekom belinom na jednom oku. Ovi pod lipom, orni za šalu, svrzoše ga da im ispriča kako je uz rat razgovarao s jednim Francuzom, upravo kako je Francuz pobegao od njega kao od vuka.

— Ajde, Milovane da te ljudi čuju.

— Znate vi to, — brani se Milovan, a po izrazu lica vidi se da je voljan za priču.

U kuću Milovana Lukića, ovde na Drini, partizani su svraćali kao u svoj štab. Nije uvek imao čime da ih počasti, ali sigurno sklonište kod njega su vazda mogli da nađu. Bilo da su ovuda prelazili iz Bosne u Srbiju ili iz Srbije u Bosnu, kuriri i terenci dolazili su Milovanu kao čoveku duboko uraslu u pokret i vatru revolucije.

Kad se našao u zatvoru u Šapcu, Milovan nije nikoga odao, niti je neprijatelju ma šta kazao o Oslobodilačkoj vojsci koja je preko Drine tkala tamo i ovamo kao čunkovi preko osnove. Pred gestapovcima se kleo da bi im komunistu Slobodana Borisavljevića živa doveo, samo da mu šaka padne. A Slobodan se u njegovoj kući osećao kao u svojoj, Milovan je znao i koje jelo on najviše voli i kojim se biljcem najradije pokriva.

Premlaćen i izgažen po celom telu, Milovan Lukić doteran je najzad u Nemačku, na prisilan rad. Odatle ga bace u Francusku, gde dočeka invaziju i odmah požuri u susret saveničkoj vojsci. Provlačeći se kroz borbene linije na zapad, Milovan zapadne između dve vatre: u leđa mu pucaju Nemci, u prsa saveznici.

— Pljušti kugla, riču topovi, a avioni samo što mi za kapu ne zapinju. Napred ne mogu, natrag ne bi' smeo ni da mogu, ali i ako je ginuti, bolje je, velim, da sam bliže prijatelju nego neprijatelju. Savijem se i preko nekakve pšenice poletim k'o krilat, kad li u jednoj uvalici čuči gologlav čovek, Francuz je, mislim, druga nacija ne može biti. »Burazeru, kažem mu svojim jezikom, kud bi se moglo iz ove vatre?«, a Francuz skoči pa preko pšenice, svoji smo, smrt fašizmu, burazeru«, a on grabi, seva čovek k'o da ga vile nose.

Seljaci se smeju.

— Sad i ja mogu da se smejem, — nastavlja Milovan — ali onda mi nije bilo do toga. Nemci iza mene, sve mi se čini da u me gađaju, samo ne mogu da pogode, a saveznici iza jedne šume, još su podaleko. U trku nagazim na nemački poljski telefon, prekinem nekako žicu, pa još brže napred. To je bila poslednja šteta koju sam naneo fašizmu, jer tog dana, popodne, rukov'o sam se s prvim Amerikancem.

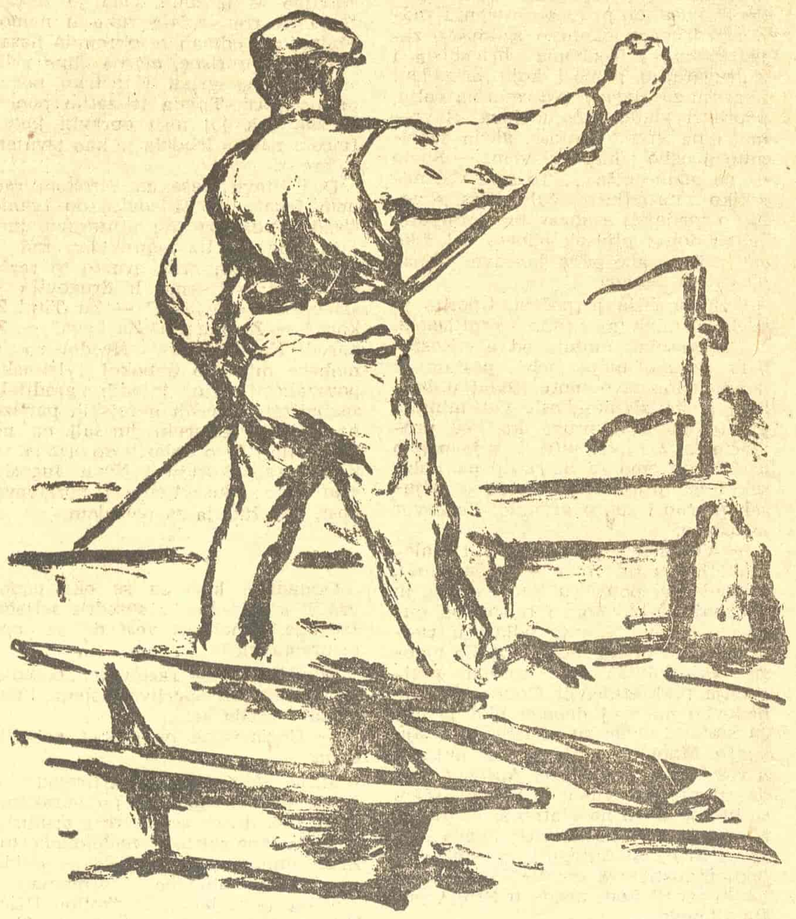

M. Nikolajević: Crtež

— Vi ste, drugovi, malopre čuli kako smo mi u ratu sve od sebe davali za slobodu, za ovu državu. Davali svinje, davali volove, davali krv svoju, a Milovan Lukić je i u Francuskoj sekao fašističke žice. Je li tako?

Seljaci potvrdiše.

— Vidite, u ratu smo bili među prvima, a sada smo poslednji. Sramota je, drugovi, što u našem selu još nije osnovana radna zadruga.

— Da vidimo prvo kako će proći oni što su već u zadrugama — dočeka jedan glas iz prvih klupa.

U ustanku nismo čekali da vidimo šta će biti s onima koji su se prvi latili oružja. Nego, drugovi, da se mi sad dogovorimo hoćemo li u zadrugu ili nećemo.

Milovan Lukić, koji onako dugačak i krakat nije mogao da se smesti u đačku klupu, stupi korak napred pored zida uz koji je stajao i pruži prema katedri ruku s tri ispružena prsta:

— Ja 'oću, piši me, Pajo.

Paja se osmehnu:

— Dobro, dobro. A šta ostali drugovi misle?

Ostali ćute.

Javi se jedan u šeširu i kožuhu:

— Ne radi se to, Pajo, tako. Ljudi moraju da znaju kakva se zadruga osniva, u kakvu kuću treba da uđu.

Paja izvadi iz džepa knjižicu sa sivim koricama:

— Ovo su, drugovi, Ugledna pravila za seljačke radne zadruge. Postoje četiri tipa tih zadruga.

Neko odmah zape za ono »četiri tipa«:

— Šta je to tip, kako mu to dođe?

Paja malo počuta, pa će:

— To je kao ono sa zadružnim domovima. Sve su domovi, ali nisu sve isti tipovi. Prislušaj, pa ćeš videti.

Na kraju, kad objasni razliku između pojedinih tipova, on sam predloži da se pročitaju pravila za treći tip zadruga. Skup se složi.

»Da bi zajedničkim sredstvima za proizvodnju i zajednikim radom organizovali zadružno gazdinstvo sa naprednom organizacijom, planskom proizvodnjom i visokom produktivnošću rada... i time ostvarili bolji i kulturniji život, radni seljaci sela... sreza...«

Iza reči »sela« i »sreza« u Uglednim pravilima stoji nekoliko tačaka, ali te praznine Paja odmah popuni odgovarajućim nazivima:

»Radni seljaci sela Lozničkog Polja Sreza lozničkog udružuju se u Seljačku radnu zadrugu...«

— Kako da nazovemo ovu svoju zadrugu?

Jedan čiča čupavih ušiju kucnu o pod štapom na koji se bio naslonio:

— Ovaj naš Paja 'oće da krsti dete koje se još nije ni rodilo.

Posle prilično dugog smišljanja i pogađanja složiše se da bi zadrugu trebalo nazvati imenom Dragoljuba Popovića, prvog komesara Prve lozničke čete, koji je poginuo 1941 godine.

Dalje čitanje pravila teklo je sporo, sa zastajkivanjem zbog čestih upadica seljaka. Jedan je pitao šta je »amortizacija«, drugi tražio da mu se protumači reč »perspektiva«, trećeg su zbunili izrazi »minimum« i »kategorija«. Jedna žena s mrežom na kosi zahtevala je da joj se ponovi član koji govori o bremenitim članicama zadruge.

— Zadrugu može osnovati najmanje deset domaćinstava. Dosad se javio samo Milovan Lukić.

Javiše se i drugi. Teško, s oklevanjem, ali se javiše. Paja zapisa: Boško Dimitrijević, Mita Despotović, Radojko Mitrović, Vidoje Toković, Branko Obrenović, Radomir Đukić, Rade Komarčević, Miladin Pavlović, Sava Radovanović.

Jedan od onih koji ne htedoše u Pajin spisak promumlja iz ćoška učionice:

— Smeju li zadrugari da zapale sveću kad im je slava? Ja sam čuo da ne smeju.

Paja ističe vrat i zagleda se u ćošak:

— Ćućeš ti i kako milicija kupi zadrugare u kamione i odvodi ih na prisilne radove, kako vukodlaci noću izvade iz zemlje svako zrno koje zadrugari danju poseju. Svašta šeć ti još čuti.

Mlad čovek diže se iz klupe i rašri ruke:

— Ja sam ušao ženi u kuću, to znate. Ženina mati neće u zadrugu, ja i žena 'oćemo, pa jedva čekam da stara otegne papke.

— Zar tebi tašta sudi?

— Zemlja je na njoj.

Za ovim ustade čovek na nulu ošišan i iskreno se ispovedi:

— Ja, drugovi, volim da pijem. Ako se uveče napijem, sutradan sam mamuran i nisam za posao, a u zadruzi, vele, toga ne sme da bude.

Neko ga pravda:

— Ni svi prsti na ruci nisu jednaki.

Pade i ovo pitanje:

— Da li bi' ja, ako uđem u zadrugu, mog'o da radim na državnom dobru?

Paja stade da lista po Pravilima, napred — natrag, dok ne pronađe član koji takvu mogućnost predviđa.

Izabraše Privremeni odbor od pet lica. Kad se dobije odobrenje za osnivanje zadruge, sazvaće se osnivačka skupština.

U sumrak seljaci počeše da se razilaze. Milovan Lukić uverava Paju:

— Do skupštine će pola sela biti naše. Sutra ću ja u agitaciju, od kuće do kuće. Još da sam školovan i jak na reči k'o ti...

OSMA SEKCIJA

(Nastavak sa treće strane)

zdi kao da je pozna jesen. Ovde — u baraci — kroz radost pesme, osećaš kako pali sunce mladalačkog oduševljenja, kako zapljuskuju vali snage i vere u pobedu.

— Drugovi, — govori komandant Joza Jerković — za sad samo po dva udarnika i po tri pohvaljena iz svake čete. Birajte najbolje među najboljima. Do kraja akcije ima vremena pa će vas većina biti udarnici. Ovih dana, drugovi, naša brigada treba da se nazove četiri put udarnom! — Poslednje reči izgubile su se u burnom klicanju. Trebalo je čekati dugo dok se oduševljenje stišalo. Tada je nastavio. — Ovu čast, drugovi, zaslužili smo i ponosno ćemo je proslaviti oko naših logorskih vatri. Premašili smo naš plan i pored kiše koja nam je oduzela oko dve hiljade radnih sati. Radili smo po najvećem blatu. Nije nam bilo teško da put oblažemo daskama kako nam točkovi kolica ne bi upadali u glib. Ali zato, drugovi, završili smo našu obavezu pre roka. Tako ćemo raditi i u buduće. Što bolje možemo — jer smo svesni za koga radimo. Jer znamo da time ubrzavamo izgradnju socijalizma, jer znamo da je naš rad najbolji odgovor svima onima koji nisu uspeli, niti će ikad uspeti da nas pokolebaju i skrenu s puta istine, kojim nas sigurnom i čvrstom rukom vodi drug Tito i Partija!

Oduševljenim poklicima zagušene su njegove poslednje reči.

— A sad drugovi, počnite s predlozima!

Prvi, jednoglasno izabrani udarnik je Stanko Brnas, ponos brigade, višestruki udarnik, pokretač pesme i šale. Omladinci radosno i jednoglasno pozdravljaju njegov izbor. Stanko stoji rumen od ponosa i njegove zahvalne, ushićene oči prelaze s jednog na drugo nasmejano lice.

— Živeo Stanko! Napred drugovi! — prolamaju se uzvici.

Onda se ređaju drugi. Svi su jednoglasno izabrani.

— Kao prvog od pohvaljenih, drugovi, predlažem da uzmemo malog Martina Ilića, — javlja se omladinac s »galerije«.

Žena do mene sva zajapurena vuče me za rukav: — Eto, mog sina! To je moj sin!... — Tamno rumenilo oblilo joj je obraze, jedva govori od uzbuđenja. Bucmasti mališan se smeje i gleda pobednički u majku. Drugovi viču njegovo ime i iz sve snage udaraju dlanovima.

— Bravo Martine! Živeo naš mali Martin!

• • •

Dve Stane, Milja, Nikola, Stanko — samo su nekoliko, koje sam možda slučajno odabrala. Srela sam ih kasnije još i boljih! Bezbroj likova, plavih ili smeđih, preplanula lica i vedra, smela pogleda. Danas su se svi slili u jedno veliko, drago ice, čije crte odišu snagom i odlučnošću — u lice moje Domovine.

RETROSPEKTIVNA IZLOŽBA B. JAKCA

U Modernoj galeriji u Ljubljani otvorena je retrospektivna izložba radova slovenačkog slikara Božidara Jakca.

Izložba daje pregled Jakčevog dosadašnjeg stvaranja. Grafika, kojoj se Jakac naročito posvetio i s njom snažno afirmisao, zastupljena je u velikom opsegu (crta suha igla, kreda, bakrorez), dok je od ostalih slikarskih radova izložen manji deo i celokupnog umetnikovog stvaranja.

KULTURNA DELATNOST TURSKE MANJINE U MAKEDONIJI

Mustafa KARAHASAN

U Narodnoj Republici Makedoniji živi više desetina hiljada Turaka. Oslobođenje naše zemlje zateklo je tursku manjinu na veoma niskom nivou kulture. Zaostalost turske manjine na polju kulture i prosvete jeste u stvari rezultat dugogodišnjeg feudalnog i kapitalističkog proboljavanja.

Za proteklih pet godina slobodnog života turska manjina je postigla vidne rezultate na polju prosvećivanja.

Turci koji žive u Makedoniji danas imaju preko 104 osnovne škole, 3 ambulante, 5 sedmoletki i nekoliko odeljenja u nepotpunim gimnazijama. U toku ove godine 10.628 turske dece pohađa osnovne škole i progimnazije. Po svim školama rade preko 165 turskih učitelja iz redova radnika, seljaka i poštene inteligencije. Od oslobođenja do danas održano je za turske učitelje nekoliko pedagoških kursev jedan od godinu dana, — na kojima je bilo preko 200 učesnika. Narodna vlast je dala i daje sve uslove za stvaranje novog učiteljskog kadra za prosvetni razvoj turske manjine. U toku ove godine formiraće se svuda sedmoletke, a ostala turska deca koja su završila sedam razreda škole biće upisana u razne stručne škole i gimnazije. Ovog leta u Skoplju, Bitolju i Štipu rade tri kursa iz kojih će izaći nov kadar potreban za novo formirane i otvorene škole kao i produžne osnovne škole sa višim razredima. Iz redova turske manjine ima i studenata na Skopskom univerzitetu i u ostalim višim školama FNRJ.

Značajni rezultati postignuti su i u borbi protiv nepismenosti. Među turskim stanovništvom bilo je 1944 godine preko 98.000 nepismenih. Do danas ih je opismenjeno preko 20.000. U ovom neobično važnom radu pod rukovodstvom Partije turski učitelji ulažu velike napore. Borba protiv nepismenosti kod turske manjine praćena je političkim radom. Vlada Narodne Republike Makedonije nagradila je sa preko 40.000 dinara pojedine učitelje iz redova turske manjine. Učiteljice Taliha Ahmet, Rufije Sukri, Naksije Fetah i druge dobile su po 30.000 dinara. Pionirka Turkinja Nermin Hasan nagrađena je sa 5.000 dinara.

Na kulturnom i umetničkom polju turska manjina postiže dobre rezultate koji ujedno otkrivaju pred nama njene stvaralačke snage; u Skoplju »Jeni Jol« sa preko 300 aktivnih članova, u Bitolju »Kardeš-lik« sa 67 aktivnih članova, u selu Kremenici »Birlik«, u Ohridu »Djelal« u Kumanovu »J. Husejin«, u Titovelesu »Sefki Sali«, u selu Kanatlar (okolina Prilepa »Birlik«, a u Prilepu »Jeni Dunja« i u drugim mestima i srezovima Makedonij gde žive Turci ima preko 15 kulturno-prosvetnih i umetničkih društava. Među njima se ističe skopsko tursko kulturno umetničko društvo »Jeni Jol« koje ima sve sekcije u svom sastavu.

Preko ovih društava turska manjina skuplja svoje narodne pesme, oživotvoruje svoje nacionalno-folklorne igre i daje pozorišne komade iz svoga života. Komadi »Hadjer« i »Inadirmak« davani su preko 15 puta u Skoplju, Kumanovu, Štipu, Titovelesu, Svet Nikolskom i selima istog sreza. Umetničkom rečju napredni Turci preko svojih društava doprineli su omasovljavanju radnih zadruga u srezovima gde žive radni seljaci turske manjine. Posle posete »Jeni Jola« u srezu Svetonikolskom radna zadruga Jeni Hajat« se još više omasovila. Razna društva imaju svoje horove, diletantske sekcije itd. Pevačka i muzička grupa »Jeni Jol« redovno ispunjava emisije na skopskoj Radio stanici. Sve to dokazuje veliku brigu naše Partije za kulturni razvoj turske manjine. Na smotrama prošle godine povodom proslave Ilindana i 11 oktobra »Jeni Jol« je nagrađen sa 40.000 dinara.

U Makedoniji ima i specijalnih biblioteka za tursku manjinu. U tim bibliotekama ima nekoliko hiljada knjiga Neki domovi kulture imaju i radio aparate. Do sada je održano više predavanja na turskom jeziku i na njima je prisustvovalo preko 6.000 slušalaca.

Naša Partija na čelu sa drugom Titom dala je široke mogućnosti štampanja turskih knjiga, listova i časopisa. Tako na primer štampane su desetine hiljada primeraka turskog bukvara, čitanke za sve razrede osnovnih škola i druge školske knjige i udžbenici. U svemu do sada je štampano preko 80.000 priemraka turskih knjiga. Sem toga, na turskom jeziku je štampano: »Za život i smrt«, »U seoskoj kući« 6000, »11 Oktobar«, 3000, »Izbori za narodne poslanike« 2000, »Statut pionira« 7000, »Statut narodne omladine« 4000, »Kalendar« 4000, »Rezolucije Petog kongresa KPJ« 3000, knjiga »Judjel« 5000 primeraka. U pripremi za štampanje je niz drugih knjiga na turskom.

Kao silno oružje u rukama naše Partije za političko i idejno uspitanje služi list »Birlik« koji izlazi mesečno tri puta sa tiražom od 4800 primeraka. Nedavno je izašao iz štampe časopis za Turkinje »Jeni Kadin« u 2000 primeraka kao organ Glavnog odbora AFŽ-a za Makedoniju. Ovaj časopis će izlaziti svakih dva meseca. Do sada je izašao četiri puta list »8 mart« na turskom, a uskoro će izaći i podlistak na turskom u »Pionirskom Vesniku« namenjen turskim pionirima.

Partija daje sve uslove za razvoj turske manjine na kulturnom polju. Savlađujući mnogobrojne teškoće, uz pomoć svoje braće Makedonaca turska manjina postići će još veće rezultate u toku druge polovine našeg Petogodišnjeg Plana.

A. R. BOGLIĆ

ZDRAVO

— odlomak —

Zdravo njive, šume, planine i rijeke,
zdravo more rođeno i bučno
i vi brze pjenušave vode,
zdravim vas srcem i dušom
u velikom danu, velike slobode!

I tebe spaljena kućo,
I tebe usamljena planinska jelo,
i tebe ulična svijetiljko,
i tebe na pučini jedro bijelo!

Prvi put vas zdravim slobodan...
Od rođenja do danas
bio sam rob stihija, navika i bijede,
novca, sistema i gladi,
do danas mili moji, do danas
kad kose moje već postaju sijede.

Zdravo narode nepobjedivi!
Zdravo drugovi,
zdravo djevojko,
zdravo zrako sunčeva,
zdravo ranjeni lugovi,
zdravo zvijezdo večernja.

Zdravo sunce,
obasjaj što prije, nek vidi svijet
zemlje moje krvave vrhunce,
nek blješte u ognju dragulja
i otkrij sve guje
što ih skriva kora zaostalog mulja.

Pretvaram se u plamen nesagorivi
i gorim ko baklja na planini
i razvijam se na vjetru i lepršim,
lepršim
ko ognjena zastava pod suncem u visini.
Krila mi je poklonila sloboda
da prije smrti
svoju pjesmu bune i ljubavi dovršim.
Veselim se od neiskazane sreće
kao dijete
koje nosi na žrtvenik palih
svog života crno i crveno cvijeće...

Zdravo knjigo,
zdravo sliko,
zdravo moj kaputе stari,
zdravo stara neprekidna brigo,
zdravo golubovi,
zdravo telegrafska žico,
moj je život na vrhove zvijezda stigo!

I tebi zdravo, duga bijela cesto,
što uspomene na me nosiš.
O. zdravo oblaci,
pratio sam šetnju vašu u sutonima
često.

Zdravo kosaču, što mladu travu kosiš
i tebi smetlaru
što staru ulicu godinama čistiš...

Sve zdravim,
svi ste mi danas braća i sestre,
moj narod je slobodan, a ja njegov sin,
od radosti plačem,
u ognjenu kupelj skačem,
i darivam prolazniku mirišljivi
ružmarin...

Zdravo ribari,
seljaci,
radnici,
drugovi mojih velikih tuga,
pratioci mojih dugih
mukotrpnih pruga...

Vama se darivam, vama
i ovog dana prestaje moja čama
ljubav se moja iz čahure srca u boje
prelama.

Ponovo sam rođen, u meni vriju orkani,
stihovi se raspredaju u široke poeme,
ljubav ih moja prede,
Ljubav moja sije veliko crveno sjeme.

(Iz zbirke »Deset godina«)

Drugo jugoslovensko takmičenje reproduktivnih muzičkih umetnika

Organizacioni odbor Drugog jugoslovenskog takmičenja reproduktivnih muzičkih umetnika FNRJ objavio je sledeće informativno saopštenje:

Ministarstvo za nauku i kulturu FNRJ priređuje od 20 do 27 novembra 1949 u Ljubljani Drugo Jugoslovensko takmičenje reproduktivnih muzičkih umetnika FNRJ. To takmičenje pretstavljaće smotru naše muzičke reproduktivne umetnosti, a cilj mu je da ubrza razvoj i podigne nivo naših muzičkih ostvarenja u FNRJ. Takmičenje obuhvata izvođenja na klaviru, violini, violončelu, zatim u solopevanju, na flauti, oboji, klarinetu, fagotu rogu i harfi. Takmičiti se mogu pripadnici svih narodnih republika Jugoslavije, koji će na dan 20 novembra 1949 imati najmanje 18 godina, a neće biti stariji od 35 godina (to važi za takmičenja na klaviru, violini, violončelu i u solo-pevanju), odnosno ne stariji od 40 godina (za takmičenje na flauti, oboji, klarinetu, fagotu, rogu i harfi).

Takmičarske žirije imenuje Ministarstvo za nauku i kulturu FNRJ.

Za svaku struku određene su po tri novčane nagrade, a za solo-pevanje po tri za muške i po tri za ženske takmičare, i to:

1. nagrada 30.000.— dinara
2. nagrada 20.000.— dinara
3. nagrada 10.000 dinara.

Osim toga biće podeljene tri pohvalne diplome za svaku struku. Dobitcima 1 nagrade organizovaće Poslovnica za kulturno-umetničke priredbe pri Ministarstvu za nauku i kulturu FNRJ turneje po većim centrima Jugoslavije, a dobitnicima 2 i 3 nagrade organizovaće koncerte Poslovnica za kulturno-umetničke priredbe njihove narodne republike.

Prva generacija svršenih učenika državne srednje pozorišne škole u Novom Sadu

Pre tri godine osnovan je u Novom Sadu Dramski studio. Dramski studio je kasnije pretvoren u trogodišnju Državnu pozorišnu školu, koja je dobila prvenstveni zadatak da uzdiže profesionalni glumački kadar.

Narodna vlast, Vojvođansko narodno pozorište i druge kulturne ustanove pružile su školi potrebnu pomoć, stvarajući joj uslove za što uspešniji rad.

Ove godine iz Državne pozorišne škole izišla je prva generacija profesionalnih glumaca.

Na završetku školovanja, učenici su zajedno sa jednim nastavnikom i nekoliko gostiju, izveli dramu »Malograđanin« od Maksima Gorkog. Mladi glumci biće raspoređeni u profesionalna pozorišta u Vojvodini.

Prvi književni časopis na šiptarskom jeziku

Savez kulturno-prosvetnih društava za Kosovo i Metohiju pokrenuo je dvomesečni časopis »Novi život« »Jeta ere«) na šiptarskom jeziku, namenjen književnim i kulturnim pitanjima šiptarske nacionalne manjine. Ovo je prvi književni časopis koji u našoj zemlji izlazi na šiptarskom jeziku, namenjen isključivo šiptarskoj manjini koja u FNRJ doživljuje ne samo privredni već i politički i kulturni procvat. Prvi broj časopisa, pored uvodne reči, donosi niz članaka i originalnih radova, kao i konkurs za najbolju jednočinku, pripovetku i pesmu.

RKUD „Kolo" iz Šibenika slavi pedeset godina osnutka

Između 23 i 31 ovog mjeseca radničko kulturno-umjetničko društvo »Kolo« iz Šibenika slavi pedesetgodišnjicu svoga osnutka. U toku su velike pripreme za proslavu na kojoj će uzeti učešća mnoga radnička kulutrno-umjetnička društva iz Dalmacije i diletantske grupe iz kotara Šibenik. Društvo će za vrijeme proslave prirediti izložbu na kojoj će biti prikazana djelatnost »Kola« od njegovog osnutka do danas. Isto tako »Kolo« priprema spomen-knjigu.

Bogat program izvešće se na Poljani Maršala Tita, tako da će moći primiti nekoliko hiljada gledalaca odjednom. Za vreme proslave prirediće se mnogi izleti i okolicu Šibenika.

Radničko kulturno-umjetničko društvo »Kolo« osnovano je 1899 godine, u vreme najveće tiranije koju su protiv našeg naroda sprovodile austrijske vlasti i njezini korteši talijanski »autonomaši«. Ono je okupilo najnaprednije snage radnika, težaka i inteligencije i razvijalo u narodu nacionalno-revolucionarnu svijest. Radi takvog svog rada često puta je bilo izvrgnuto progonima, a početkom prvog svjetskog rata i zabranjeno. Za vrijeme prve talijanske okupacije 1918—1921 godine, također je zabranjeno, ali je ono u stvari uvijek djelovalo šireći ideje slobode i bratstva jugoslovenskih naroda. Drugom okupacijom Šibenika od strane talijana, 1941 godine, društvo ponovo biva zabranjeno, a mnogi članovi društva uhapšeni i internirani. Ostali članovi odazivaju se pozivu slavne KPJ, prilaze narodno-oslobodilačkom pokretu i odlaze u slavnu oslobodilačku vojsku naših naroda. Najveći dio članstva kapitulacijom Italije nalazi se na oslobođenoj teritoriji Sjeverne Dalmacije, gdje se na poticaj Okružnog komiteta Partije od članova »Kola« formira Okružna kazališna grupa i pjevački zbor, začetak današnjeg Narodnog kazališta u Šibeniku. Okružna kazališna družina i pjevački zbor obilaze čitavu Sjevernu Dalmaciju, hrvatska i srpska sela, borce na položajima, bodreći ih živom slikom i borbenom partizanskom pjesmom. Kazališna grupa i pjevački zbor svugdje su dočekivani i ispraćeni manifestacijama oslobodilačkoj borbi, našoj Partiji, bratstvu i jedinstvu.

Po oslobođenju RKUD »Kolo« je prvo naše pjevačko društvo koje poduzima veliku turneju po Jugoslaviji i oslobođenoj Istri. 1946 godine »Kolo« poduzima velike i uspjele turneje po Albaniji i Čehoslovačkoj. Na ovim turnejama koje su se pretvorile u snažnu manifestaciju bratstva, narodi i službeni pretstavnici Albanije i Čehoslovačke odali su »Kolu« puno priznanje »Kolo« je dostojno reprezentiralo našu narodnu i revolucionarnu pjesmu.

Na mnogobrojnim nastupima u oslobođenoj domovini na priredbama i festivalima »Kolo« je svojim pjevačkim kvalitetima zaslužilo naziv najboljeg radničkog kulturno-umjetničkog društva u Narodnoj Republici Hrvatskoj.

Slaveći svoju pedesetogodišnjicu RKUD »Kolo« odati će dužno priznanje i poštu trudbenicima koji su ga osnovali i onima koji su u borbi za slobodu dali svoje živote u temelje naše socijalističke domovine.—

Pavle BARIŠIĆ

SAVEZ KULTURNO-PROSVETNIH DRUŠTAVA NR SRBIJE RASPISAO JE

KONKURS

Za pozorišni komad u jednom činu, prikladan za izvođenje u amaterskim pozorištima i dramskim sekcijama kulturno-umetničkih i kulturno-prosvetnih društava. I nagrada: 30.000 dinara; II nagrada: 20.000 dinara; III nagrada: 10.000 dinara.

Za masovne pesme. I nagrada: 20.000 dinara. II nagrada: 15.000 dinara; III nagrada: 10.000 dinara. Nagradu će deliti kompozitor i pisac teksta.

Za horske pesme (dvoglasne i četvoroglasne) za muški, ženski i mešoviti hor a capella. I nagrada: 20.000 dinara; II nagrada: 15.000 dinara; III nagrada: 10.000 dinara.

Na konkursu može učestvovati svaki građanin FNRJ.

Svi prozni radovi moraju biti ispisani na srpsko-hrvatskom jeziku i otkucani na pisaćoj mašini, a notni tekstovi napisani u partituri ili klavirskom izvodu.

Nagrađeni autori zadržavaju sva autorska prava prilikom prikazivanja, izvođenja ili štampanja njihovih dela.

Svi radovi treba da budu potpisani šifrom, a u zatvorenom kovertu treba autor da priloži svoje ime, prezime i tačnu adresu.

Na konkurs se mogu slati samo neobjavljena i neizvođena dela.

Sve radove pregledaće žiri, sastavljen od književnika, pozorišnih i muzičkih stručnjaka, koje će odrediti Savez kulturno-prosvetnih društava NR Srbije.

Sve radove za konkurs treba dostaviti do 1 avgusta 1949 godine Savezu kulturno-prosvetnih društava NR Srbije, Beograd, Studentski trg broj 5 (Poštanski fah 929).

BIBLIOGRAFIJA

Eva Kiri: Marija Kiri, romansirana biografija slavne naučnice. S francuskog preveo dr Slavko Rajković. Izdanje »Matice srpske«, ćirilicom, Novi Sad, 1949 godine, 414, strana cena?

IV Kongres ljudske mladine Slovenije od 5 do 8 aprila 1949. Izdanje »Mladinske knjige«, latinicom, Ljubljana, 1949 godine, 99 strana, cena ?

Oslobodilačka borba kineskog naroda. Izdanje »Rada«, ćirilicom i latinicom, Beograd, 1949 godine, strana 84, cena 9 dinara.

REDAKCIONI ODBOR:

Jovan Popović, Čedomir Minderović. Marijan Jurković, Ivan Potrč. Vjekoslav Kaleb, Isak Samokovlija. Janko Đonović i Dmitar Mitrev

PRETPLATA ZA KNJIZEVNE NOVINE

Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara

Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.

Rukopisi se ne vraćaju.

Broj čekovnog računa 1—9060378

Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba«, Beograd, Dečanska 51.